Gildebrief

Jubileumnummer

40

1972-2012

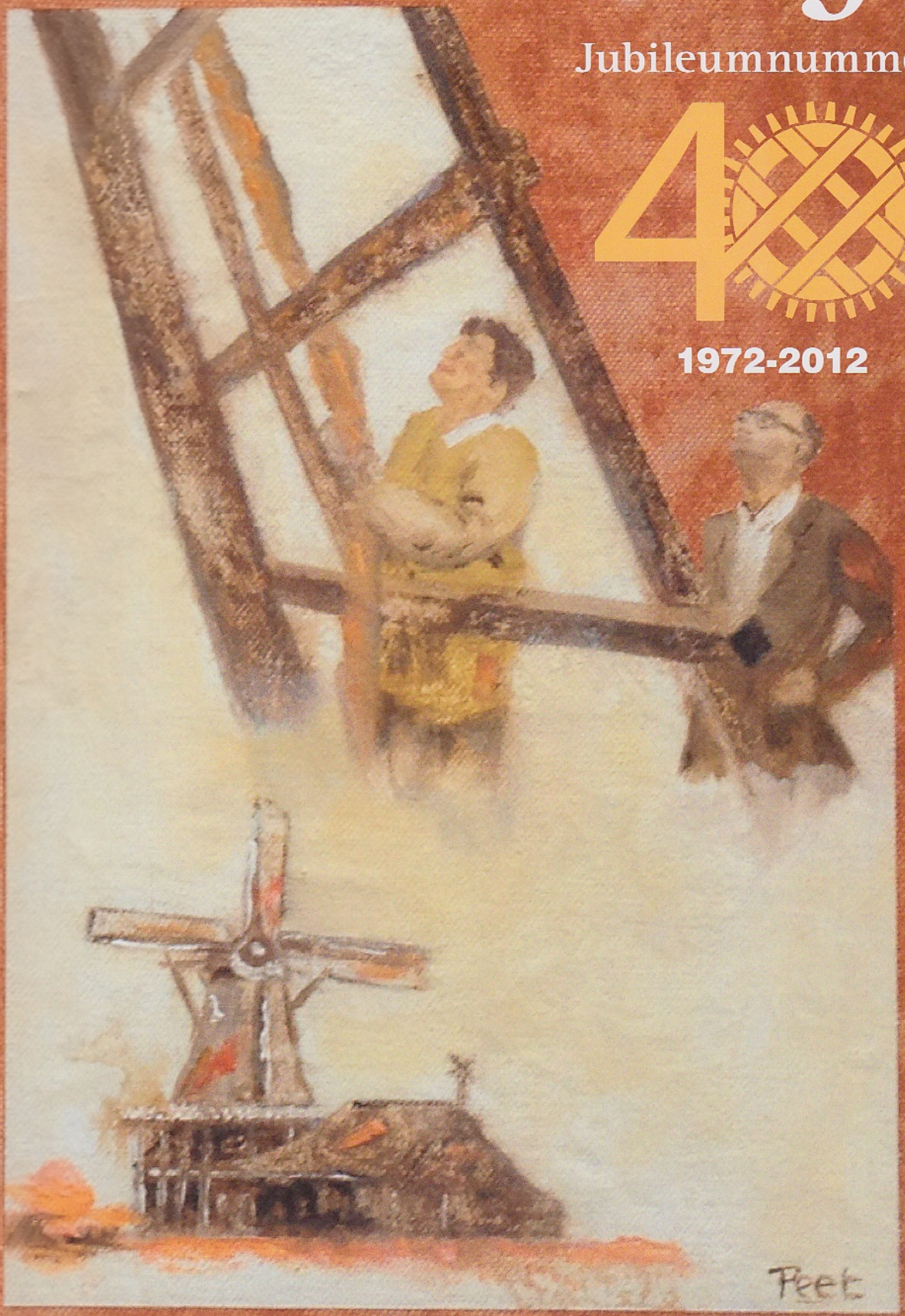

1972 **Het Gilde van Vrijwillige Molenaars** 2012

Eerste examen op de Kat

Molen de Kat

Molen de Kat op de Zaanse Schans speelt een belangrijke rol in de geschiedenis van het Gilde. Ellis de Wit schreef en Margreet van Beusekom maakte foto's voor 25 afleveringen van Gijs op reis. Zo ook het portret van De Kat in de Gildebrief van december 2007. Deze collage past dan ook in dit jubileumnummer.

Vrijwillig molenaar

- Een vak apart -

Aan het eind van de zestiger jaren waren er de studentenopstanden in Parijs en de bezetting van het Maagdenhuis in Amsterdam. Ook de wat ingeslapen Hollandsche Molen werd er mee geconfronteerd. Een achttal molenliefhebbers/studenten in opleiding die hun vergaderingen nog al eens bezochten en elkaar hadden gevonden in molenbezoeken stuurden in december 1967 een brief met de mededeling dat molens moesten malen. Zij wilden de teloorgang van molens door stilstand tegen gaan en de molens weer laten draaien en malen. Het zorgde voor de nodige opwinding in de kringen van De Hollandsche Molen (DHM). Maar resulteerde uiteindelijk toch in een opleiding voor vrijwilligers.

Wat de oprichters duidelijk voor ogen stond wordt helder uit deze brief. Het aftakelings- en verrottingsproces moest worden tegen gegaan door molens te laten malen. Enig eenvoudig onderhoud zou ook door deze vrijwilligers kunnen worden verricht. Door hun vakkundige behandeling zouden molens ook minder risico lopen op teloorgang door beschadiging, vernieling, enz. Ook wezen ze op de landschappelijke waarde door het draaien op zaterdagen en hoogtijdagen.

Zij pleiten voor een vorm van opleiden voor "gevorderden" en niet zoals wel voorkwam een cursus van 14 dagen. Het vak van molenaar leert men niet in 14 dagen. "Wij willen een cursus voor goede vakbekwame echte molenaars met kennis van werking, onderdelen en maalvaardigheid". Zij pleiten voor "een soort cursus van een goede vakbekwame echte molenaar" in hun brief. Met ondersteuning van iemand met theoretische molenkennis van onderdelen en dergelijk die dat zou kunnen doceren.

Zo begon het en zijn kregen steun van Evert Smit jr. uit Koog aan de Zaan en Jan den Besten als de eerste opleider die hen ook theoretische kennis bijbracht en dat op schrift stelde.
Dat kennis van het weer onmisbaar was voor de vakman werd ook duidelijk. Ook al was dat niet het eerste waaraan je zou denken. Dat leerden ze van oude beroepsmolenaars die sliepen op het geluid en de geluiden van de molen en hoorden dat het weer en dus de wind veranderde. De groep enthousiastelingen groeide snel en nadat de eersten waren geslaagd werd in 1972 het Gilde van Vrijwillige Molenaars officieel een vereniging. Het enthousiasme bleef en in 1972 stelde het Gilde voor aan De Hollandsche Molen om een keer per jaar een nationale molendag te houden waarvan de 40e inmiddels is gehouden en later is gevolgd door provinciale molendagen.

De behoefte aan vakmanschap en "denken met je handen" zijn op dit moment weer hoogst actueel.

Schilderij: Piet Mondriaan 1909

Jongens waren ze: molenjongens

Jongens waren we - maar aardige jongens. Met deze woorden begint het verhaal Titaantjes van de schrijver Nescio. Met een kleine variant daarop zou dit ook kunnen gelden voor de eerste vrijwillige molenaars zo blijkt uit oude Gildebrieven, gesprekken met enkelen van hen en hun archieven en plakboeken.

Op de foto links:
"Vrijwillige Molenaars van het eerste uur"
Vlnr: Frans Verra, Piet de Jong, Gerrit Keunen, Dick Prins, Piet Groot. Jos Gunneweg. Klaas Zaal gaat schuil achter Jos Gunneweg. Eric Zwijnenberg maakte de foto op 14 oktober 1967.

Molens moeten draaien

"Molens moeten draaien; dat is hun kracht en daarvoor zijn ze gebouwd". Dat was de slagzin uit de beginperiode van het Gilde. En deze is nog steeds van kracht ook al zou je uit sommige discussies de indruk kunnen krijgen dat het anders is.
In 1964 vroeg De Hollandsche Molen (DHM) in Molennieuws aan haar leden om op te treden als vrijwillige molenwacht wanneer bestemmingsplannen het functioneren van een molen dreigden aan te tasten.

Een jaar later bevatte Molennieuws een artikel met de titel "Windmolens Moeten Draaien" van de hand van J.H. Rijnenberg uit Laag Keppel. Het artikel gaat met name over de korenmolens die vanaf WO I steeds meer in het gedrang raakten en steeds vaker stil kwamen te staan door technische en economische ontwikkelingen. In Gelderland, meldt hij, heeft de provincie een begin gemaakt met een vergoeding voor het laten draaien van de molens. Er wordt een premie per draaiuur gegeven waarvoor ook aan gemeenten en andere instellingen om ondersteuning wordt gevraagd voor 'hun molen'.
Januari 1967 meldde Molennieuws dat er in Valburg na restauratie van de standerdmolen een korte cursus was gegeven voor amateur-molenaars. Ook een stelling bij een proefschrift deed de suggestie poldermolens in te zetten voor het "beluchten van polder en boezemwateren".

Er werd dus op vele plaatsen de nodige aandacht gevraagd voor het behoud en het laten draaien van molens. In 1968 vond zelfs het ministerie van OKW dat het resterende aantal molens het minimum bereikt had.

Bende van acht

Ze kwamen elkaar wel eens tegen bij een vergadering van De Hollandsche Molen of de een kende de ander. Hoe dan ook, ze waren op de een of andere manier besmet met het molenvirus en wilden ze als amateurs stilstaande molens weer laten draaien. Klaas Zaal raakte al vroeg besmet. Hij kreeg nul op rekest toen hij in 1966 de gemeente Oterleek toestemming vroeg om als amateur-molenaar te mogen draaien op een stilstaande molen. Jos Gunneweg raakte besmet toen hij in Schiedam bij een destillateur ging werken in de vakantie. Die had een fietsenstalling in Molen De Vrijheid. En hij ging de molen eens bekijken. Gerrit Keunen. sleepte als dertienjarige zijn vader mee naar vergaderingen van De Hollandse Molen. En niet omgekeerd. Op een foto in het Vrije Volk van 3 augustus 1966 staan deze drieop en bij het kruirad op de omloop van Molen de Walvisch. En Jos Gunneweg deed de voorspelling "De molenaars van de toekomst zijn de amateur-molenaars...". Eric Zwijnenberg kwam Klaas Zaal tegen in Egmond aan de Hoef, waar een molen gerestaureerd werd en raakte door deze besmet met het molenvirus.

> *'Ze besloten bij elkaar te komen om te bezien hoe ze stilstaande molens in beweging konden krijgen'*

Kortom een gemengd gezelschap met verschillende opleidingen,achtergronden en ervaringen. Dick Prins werkte bij de gemeente Haarlemmermeer, de anderen volgden een opleiding. Wiskunde, theologie, HTS, Kweekschool enz. Ze besloten een keer bij elkaar te komen om te bezien hoe ze stilstaande molens weer in beweging konden krijgen. Dick Prins nodigde hen met een gecopieerde, handgeschreven brief uit om als molenvrienden op 14 oktober 1967 elkaar te ontmoeten in Leiden. Daar troffen de acht molenvrienden elkaar om 11 uur op het station.

Van links naar rechts: Piet Groot, Frans Verra, Dick Prins en Klaas Zaal

Een nuttige maaltijd

Na enig heen en weer gepraat werd besloten wat te gaan eten en allerlei molenzaken te bespreken. Het werden pannenkoeken in "Het Karrewiel" aan de Steenstraat.

Daar kwamen een zestal punten naar voren.

1. Hoe zouden een aantal jonge amateur-molenaars een soort vereniging kunnen gaan vormen?
2. Moest dit via De Hollandsche Molen gebeuren en, zo ja, op welke manier?
3. Hoe konden diverse overheidsinstanties, stichtingen, enz overtuigd worden van de goede bedoelingen om diverse in goede staat verkerende molens die stil staan weer te laten draaien ? En hoe kon je deze instanties bewegen tot medewerking aan de plannen?
4. Hoe zou de zo broodnodige bekwaamheid kunnen worden vergroot om zo een "bewijs" van die verkregen bekwaamheid te verkrijgen en te worden toegelaten tot het bedienen van de molens?
5. Hoe kon een oplossing worden gevonden voor het daarmee samenhangend probleem van verzekering dat telkens in de weg stond?

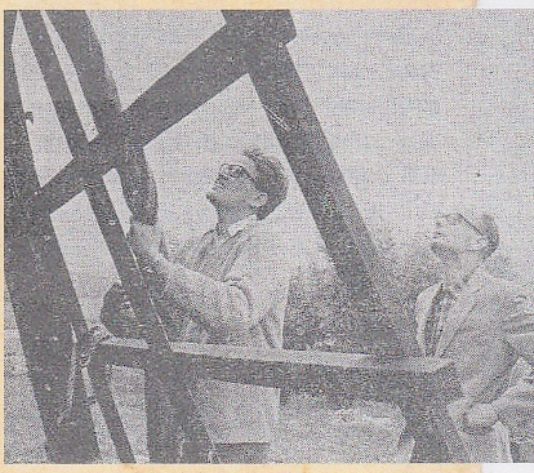

Examinator Evert Smit kijkt toe

6. Ook werd het noodzakelijk gevonden regelmatig bijeen te blijven komen voor verdere opbouw en continuïteit van de doelstellingen met aansluitend kleine excursies.

Na de pannenkoeken moest er natuurlijk een molen bezocht worden. De Valk in Leiden bleek gesloten. En zo kwamen ze per bus terecht bij de "Lijkermolens" in Rijpwetering waar Willem Kraan stond te draaien zoals de foto's van Eric Zwijnenberg laten zien.

Zendingswerk

Dit was de start van wat daarna het Gilde van Vrijwillige Molenaars zou gaan worden. Er volgden snel meerdere bijeenkomsten. Maar er werd ook op andere manieren aan de weg getimmerd. Pers en media werden benaderd. Artikeltjes werden geschreven voor het vakblad De Molenaar, Molennieuws en andere bladen.

Op 12 december werd een brief geschreven aan De Hollandsche Molen, waarin zij hun voornemen om zich als groep te gaan inzetten om bestaande en gerestaureerde molens in den lande weer van tijd tot tijd te laten draaien. Dick Prins die als woordvoerder optreedt, en daarna min of meer vanzelfsprekend voorzitter werd, brengt daarin naar voren wat zoal de voordelen zijn om een en ander flink aan te pakken. Ook worden de problemen die worden ondervonden naar voren gebracht. Zoals weinig begrip bij molenaars en moleneigenaren als gemeenten, provincies en waterschappen. Onvoldoende opleidingsondersteuning om vakbekwame molenaar te worden. Dat kan immers niet in enkele dagen! Verzekeringen!

Aktiegroep of aspirant molenaar

In Molennieuws van mei 1968 besteedt het bestuur van DHM aandacht aan "VRIJWILLIGE MOLENAARS" naar aanleiding van een door de groep opgestelde brief. Het sympathieke doel wordt door de vereniging aangemoedigd en de in de brief genoemde voordelen worden overgenomen. Ook worden de eerste contouren van de opleiding geschetst. DHM is bereid met raad en daad de goede zaak te ondersteunen en benoemt een commissie waarin zitting hebben Evert Smit Jr, bestuurslid van DHM en De Zaansche Molen, A.J. de Koning, technisch adviseur van DHM, en I.J. de Kramer, bestuurslid van DHM en molentechnicus van de Provincie Zuid Holland.

> *'De communicatie gebeurde veelal handgeschreven, ook de ledenlijst werd met de hand bijgehouden'*

Maar er was ook de nodige weerstand en onbegrip te overwinnen. DHM was af en toe ook wel een beetje regentesk werd er wel eens opgemerkt. Er was in bestuurlijke kring wel eens iemand die hen meer als actiegroep beschouwde dan als aspirant-molenaars. Ook in het vakblad De molenaar werden nogal eens vraagtekens gezet bij hun optreden. Oudere beroeps-molenaars moesten duidelijk wennen aan het idee.
Veel werd opgelost door de deelname van Evert Smit, bestuurslid van DHM, in het bestuur van het Gilde en Eric Zwijnenberg in het bestuur van DHM. Communicatieve storingen werden zo vermeden en de samenwerking groeide.

De eerste stappen

Er ontstond een soort organisatie. Naast Dick Prins als voorzitter werd het bestuur gevormd door Jos Gunneweg (secretaris) en Gerrit Keunen (penningmeester). Vergaderingen vonden meestal plaats bij Dick Prins in Rijsenhout of bij Eric Zwijnenberg in Amsterdam. De communicatie gebeurde veelal handgeschreven. Ook de ledenlijst werd met de hand bijgehouden.
Door alle publicaties groeide de vereniging snel. Dat betekende veel improviseren. En werden ook veel "bokken geschoten" door communicatie-stoornissen met alle irritaties van dien. Niet vreemd in een tijd dat de bestuursleden nog niet allemaal over een telefoon beschikten en computers nog onbekend waren. Notulen werden voor het eerst gemaakt van een bestuursvergadering gemaakt op 14 augustus 1970. Met de leden werd gecommuniceerd via de "Informaties". Dit waren brieven aan de leden waarvoor de stencilmachine overuren maakte. Veel hand- en spandiensten werden verricht door "mej. A. van Riemsdijk" die min of meer het wandelend geheugen van het bestuur was.

In 1971 nam Eric Zwijnenberg het stokje over van Dick Prins en werd het bestuur uitgebreid met Evert Smit als vertegenwoordiger van DHM en het bestuur uitgebreid met enkele anderen die een belangrijke rol zouden gaan spelen. De eerste jaren werden vooral besteed aan de eigen opleiding en het organiseren van de opleiding. Daarom werden statuten en huishoudelijk reglement pas in 1972 koninklijk goedgekeurd.

Brief aan DHM

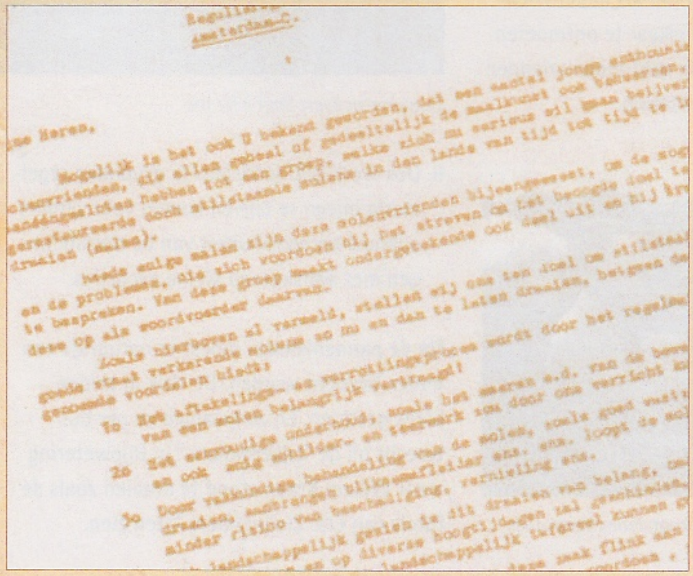

Uitnodiging eerste les

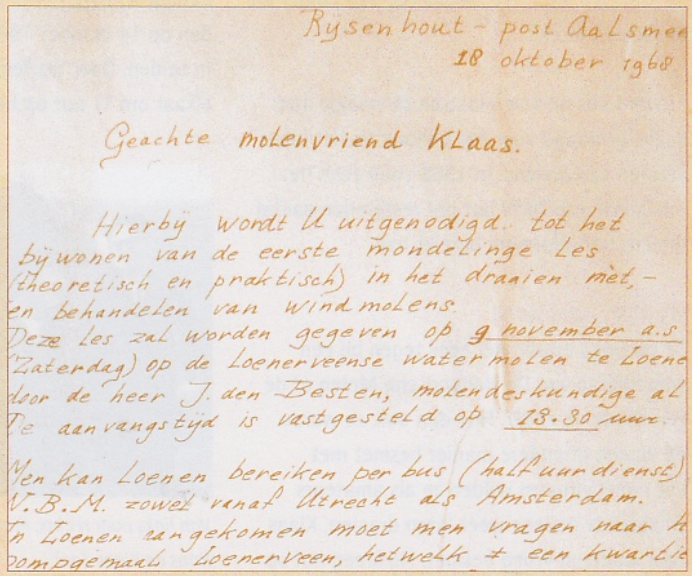
Rysenhout - post Aalsmee
18 oktober 1968

Geachte molenvriend Klaas.

Hierbij wordt U uitgenodigd tot het bijwonen van de eerste mondelinge Les (theoretisch en praktisch) in het draaien met, en behandelen van windmolens.
Deze les zal worden gegeven op 9 november a.s (Zaterdag) op de Loenerveense watermolen te Loene door de heer J. den Besten, molendeskundige al
De aanvangstijd is vastgesteld op 13.30 uur.

Men kan Loenen bereiken per bus (halfuurdienst) N.B.M. zowel vanaf Utrecht als Amsterdam.
In Loenen aangekomen moet men vragen naar h pompgemaal Loenerveen, hetwelk ± een kwartie

Opleiding en eerste examen

Een van de punten uit 1967 was om opgeleid te worden tot goede, vakbekwame molenaars. Daarvoor werden geschikte opleiders gezocht. De allereerste les vond plaats op 9 november 1968 in Loenen aan de Vecht onder leiding van Jan den Besten. Deze was werkzaam bij het waterwinbedrijf van de gemeente Amsterdam en kende het wereldje van polder en waterschappen als geen ander. Bovendien was hij een ervaren molenaar. Hij zou ook de eerste lesbrieven gaan schrijven voor de "amateur-molenaars" die ook nu nog wel gebruikt worden in Friesland. Ook ontstond in deze periode de naam Gilde (een suggestie van van A.J. Koning) en ontstonden het maalboekje, een opleidingsraad, Gildevignet e.d.

Het eerste examen kwam door de drukke werkzaamheden voor de opbouw van de opleiding en het Gilde enigszins chaotisch tot stand. Het vond plaats op 21 februari 1970 op molen De Kat aan de Zaanse Schans waar Evert Smit (bestuurslid DHM en De Zaansche Molen) de molenaar was. Niet alleen hij was lid van de examencommissie maar ook A.J. de Koning (voorzitter) en Joop Malisse (namens de Gelderse Molenvrienden).

Niet alle kandidaten slaagden de eerste keer. Slechts aan vijf van hen kon op de jaarvergadering van DHM dat jaar het getuigschrift worden uitgereikt. Eric Zwijnenberg had het geluk de eerste te zijn die werd geëxamineerd. Niet belangrijk vonden ze want ze wilden zo snel mogelijk overal zelf aan de slag gaan als hulp-instructeur.

De molenaars zijn de ogen en oren van de molen

Zo werd begin 2009 bij de uitreiking van de Evert Smit biotoopprijs in Usselo opgemerkt. Het sloot mooi aan bij wat de eerste opleider J. den Besten in zijn inleiding van de eerste lesbrieven al had geformuleerd:

> *'Het eerste examen kwam door de drukke werkzaamheden voor de opleiding enigzins chaotisch tot stand'*

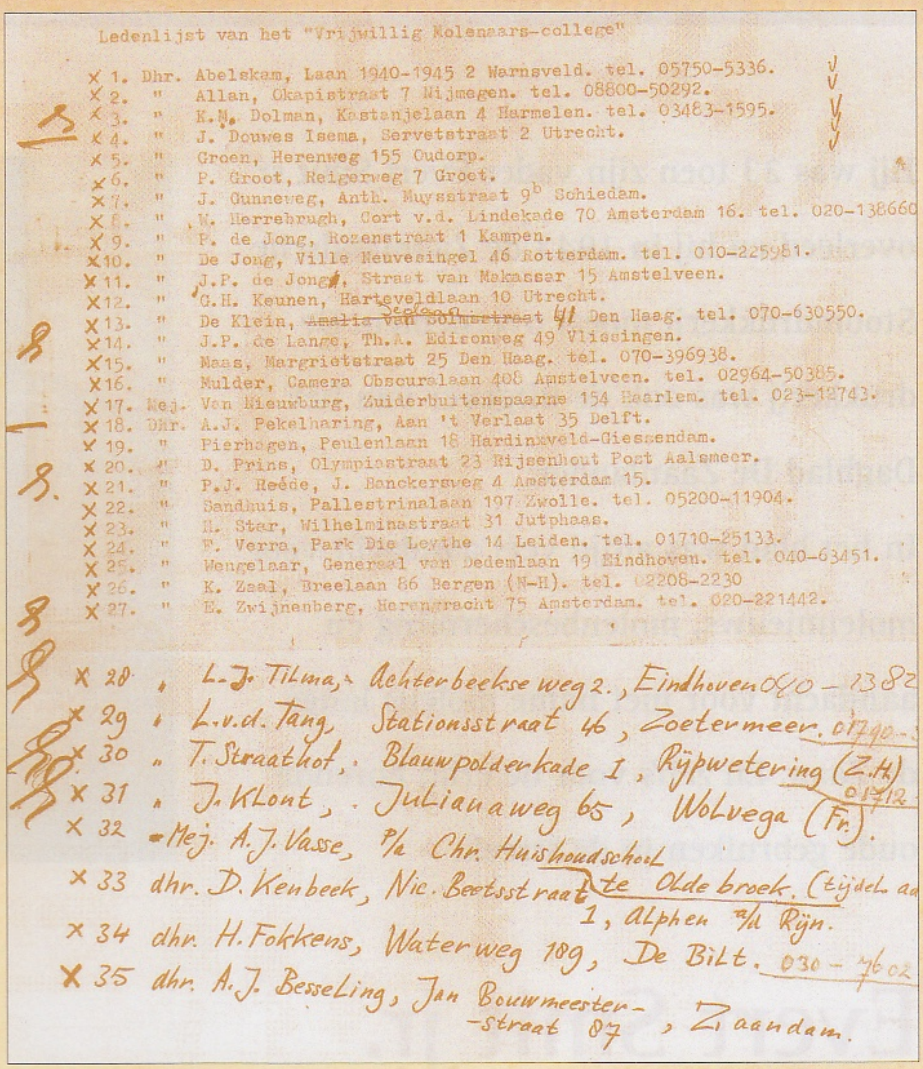

Ledenlijst van het "Vrijwillig Molenaars-college"

1. Dhr. Abelskam, Laan 1940-1945 2 Warnsveld. tel. 05750-5336.
2. " Allan, Okapistraat 7 Nijmegen. tel. 08800-50292.
3. " K.N. Dolman, Kastanjelaan 4 Harmelen. tel. 03483-1595.
4. " J. Douwes Isema, Servetstraat 2 Utrecht.
5. " Groen, Herenweg 155 Oudorp.
6. " P. Groot, Reigerweg 7 Groet.
7. " J. Gunneweg, Anth. Muysstraat 9b Schiedam.
8. " W. Herrebrugh, Oort v.d. Lindekade 70 Amsterdam 16. tel. 020-138660
9. " P. de Jong, Rozenstraat 1 Kampen.
10. " De Jong, Ville Neuvesingel 46 Rotterdam. tel. 010-225981.
11. " J.P. de Jong, Straat van Makassar 15 Amstelveen.
12. " G.H. Keunen, Hartveldlaan 10 Utrecht.
13. " De Klein, ~~Amelia van Solmsstraat~~ Stefanus 41 Den Haag. tel. 070-630550.
14. " J.P. de Lange, Th.A. Edisonweg 49 Vlissingen.
15. " Maas, Margrietstraat 25 Den Haag. tel. 070-396938.
16. " Mulder, Camera Obscuralaan 408 Amstelveen. tel. 02964-50385.
17. Mej. Van Nieuwburg, Zuiderbuitenspaarne 154 Haarlem. tel. 023-12743.
18. Dhr. A.J. Pekelharing, Aan 't Verlaat 35 Delft.
19. " Pierhagen, Peulenlaan 18 Hardinxveld-Giessendam.
20. " D. Prins, Olympiastraat 23 Rijsenhout Post Aalsmeer.
21. " P.J. Reede, J. Banckersweg 4 Amsterdam 15.
22. " Sandhuis, Pallestrinalaan 197 Zwolle. tel. 05200-11904.
23. " H. Star, Wilhelminastraat 31 Jutphaas.
24. " F. Verra, Park Die Leythe 14 Leiden. tel. 01710-25133.
25. " Wengelaar, Generaal van Dedemlaan 19 Eindhoven. tel. 040-63451.
26. " K. Zaal, Breelaan 86 Bergen (N-H). tel. 02208-2230
27. " E. Zwijnenberg, Herengracht 75 Amsterdam. tel. 020-221442.

28. " L.J. Tilma, Achterbeekseweg 2, Eindhoven 040-13882
29. " L.v.d. Tang, Stationsstraat 46, Zoetermeer. 01790-
30. " T. Straathof, Blauwpolderkade 1, Rijpwetering (Z.H.) 01712
31. " J. Klont, Julianaweg 65, Wolvega (Fr.).
32. Mej. A.J. Vasse, p/a Chr. Huishoudschool te Oldebroek. (tijdel. ad
33. dhr. D. Kenbeek, Nic. Beetsstraat 1, Alphen a/d Rijn.
34. dhr. H. Fokkens, Waterweg 189, De Bilt. 030-76602
35. dhr. A.J. Besseling, Jan Bouwmeesterstraat 87, Zaandam.

Eerste ledenlijst met aanvullingen

"De vakbekwame generatie molenaars is grotendeels gepensioneerd of in andere beroepen overgegaan. Wanneer deze laatste generatie molenaars er niet meer zal zijn, is ook de vakkennis van vele generaties verloren gegaan, omdat deze molenaars geen nieuwe generatie meer in de praktijk heeft kunnen scholen, op in bedrijf zijnde molens. Het molenaarsvak moet in de praktijk worden geleerd."

Het bovenstaande illustreert nog eens het belang van goed opgeleide vrijwillige molenaars voor het maalvaardig functioneren van een molen.

Huub van Est

Voor het bovenstaande is gebruik gemaakt van de Gildebrief uit 1982 waarin Dick Prins en Eric Zwijnenberg terugkijken op de eerste jaren van het Gilde en de kopieën die ik kreeg van Gerrit Keunen met wie ik heb gesproken. Gesproken heb ik, samen met Jan Jansen, ook met Eric Zwijnenberg en Klaas Zaal wiens plakboeken ik mocht doorbladeren.

Artikel in het Vrije Volk, 1966

HET VRIJE VOLK — WOENSDAG 3 AUGUSTUS 1966

De drie hoogste molens ter wereld staan in Schiedam

— door Alex. Spellenen —

"De molenaars van de toekomst zijn de „amateur-molenaars" ..."

Staande op de stoep van „De Walvisch", de monumentale, bazaarvormig stellingmolen met een zeer hoge, conische romp aan de Westvest 20 te Schiedam zegt zich de 19-jarige „molen-fan", Jos Gunneweg.

Zijn twee vrienden, de blonde Klaas Zaal uit het Noordhollandse Bergen en Gerrit Keunen uit Utrecht met wie Jos door zijn belangstelling van de Hollandsche Molen in contact kwam, knikken gemoedelijk. Wijzend naar de nooit Drie Koningenmuziek, die onder leiding van de molens verderop (Vlietweg 2) zijn bijdrage levert aan het Schiedamse „Stadsfeest" vraagt Jos: „Zijn ze niet mooi?"

Terwijl de wind door onze haren speelt hemen ze het Nederland, ze zijn „prachtig de Schiedamse grammolens zoal de Franse gevaarten. Het is dat ook laatstelijk dat er de beste pers pas een beetje aandacht aan deze monumenten wordt besteed. De Otto Koenbloemet, eigenaar van de heer V. van Vorsten is nog wel aan in bedrijf. Een laat de eigenaar de wieken draaien en ze is het een gewicht met de Walvisch, eigenaar van de vereniging De Hollandsche Molen. Voor het overige gebeurde er niets.

Maar dit geat Klaas niet aanbeelden. Ze moeten zich als gepleitst op de voorzorge waterpartijen en dat betekent, dat er niets meer zonder goedkeuring van de overheid mag worden veranderd. Bovendien zal zum dan erger bij eigenaarsie bedrijfen.

Uit hoeder (pleurt) Het molen „De Walvisch", eigendom van de Aktiebrouwerij Hoya J. J. Meijer & Zoon N.V. De wieken gaan er volgende week af en zullen door mensen en bezoek worden vervangen. Verder is er nog de Nieuwdam, die reeds gerenoveerd is. Wanneer er alle bedrijfsbaar zijn zullen de Kinkel (Oeklen) zullen men op hoogtegaan. Voor een mooi schouwspel zal kunnen zorgen.

Daarvoor zijn echter mensen nodig, die de molens moet vinden. Aktiebrouwerijbestuur, zoals Jos Gunneweg en zijn vrienden, die zich willen inspanten om de aaak „kraaiende" te hunden.

Jos Gunneweg, Klaas Zaal en Gerrit Keunen op de omloop van molen „De Walv

Hij was 23 toen zijn vader Evert Smit sr. overleed en hij in 1943 de Zaanlandsche Stoomdrukkerij moest overnemen. De drukkerij was ook de uitgever van het Dagblad De Zaanlander.
In het blad was altijd veel aandacht voor molennieuws, molenbescherming en aandacht voor met name molens langs de Zaan. En zelfs voor de erbij horende oude gebruiken in de streek.

Evert Smit jr.
De stille kracht uit de Zaan

De liefde voor molens kreeg hij met de paplepel ingegeven. Hij was een peuter toen zijn vader bij de oprichting van De Hollandsche Molen zitting nam in het bestuur. Hij was 4 jaar toen Smit sr. aan de wieg stond van De Zaansche Molen en er voor heeft gezorgd dat oliemolen Het Pink behouden is gebleven.
Het was de eerste molen waar een maalploeg bestaande uit vrijwilligers in 1940 na restauratie op zaterdagen aan de slag ging.

Smit senior en junior waren altijd aanwezig. Tegenwoordig is Het Pink een molenmuseum. Evert kreeg niet alleen de liefde voor molens mee. Hij trad ook in bestuurlijk opzicht in de voetsporen van zijn vader. Hij werd bestuurslid van De Hollandsche Molen (1946) en De Zaansche Molen (1943). Bij de laatste vereniging vertrok hij waarschijnlijk vanwege meningsverschillen over de richting die de vereniging opging. Vlak voor het overlijden van Smit senior was in 1943 de drukkerij getroffen door het verschijningsverbod van De Zaanlander dat ook het verenigingsblad van de Zaansche Molen was. Het trof de vereniging en senior paste uit eigen zak bij voor cruciale zaken.

In de Hongerwinter 1944 - 1945 werd de elektriciteit van de drukkerij afgesloten.
Hij bezat de inventiviteit en kreeg toestemming om de windenergie van Het Pink aan te wenden voor het laten draaien van de drukpersen.
In een artikel "Aangename herinneringen uit... de hongerwinter" blikt hij terug op deze periode (Bicker Caarten, Molenspiegel, Het lied van de malende molen, 1976). Daaruit blijkt hij een echte molenaar met kennis van molens en het weer.
De persen moesten draaien, al was het maar voor de illegale voedselbonnen en op restanten papier werden molenboekjes gedrukt om de kas van De Zaansche Molen te spekken.
Na de oorlog bleef hij het familiebedrijf leiden en besteedde vrijwel al zijn vrije tijd aan zijn Zaanse molens met onderzoek en publicaties. Maar ook met praktische inventiviteit wist hij het verdwijnen van molens te voorkomen. Zo bedacht hij voor De Bezoeker in 1958 een constructie waarin de gemeente de molen verhuurde en de nieuwe molenaar in dienst kwam van de drukkerij.

In 1960 moest de Duinjager wijken voor de oprukkende bebouwing. De molen werd herplaatst op het nog bestaande achtkant van molen De Kat. Zelf ging hij een deel van de molenschuur bewonen en liet hij de molen draaien. Hij deed wat de vrijwillige molenaars 10 jaar later wilden bereiken. Mede daardoor kreeg de Zaansche Schans het karakter van de bedrijvigheid uit vroeger eeuwen dat het nog

steeds heeft. Daarvoor was wel een actie nodig om te voorkomen dat de Kalverpolder zou worden opgespoten voor bebouwing. Samen met geestverwanten wist hij te voorkomen dat dat gebeurde. In De Kat hing hij een spandoek op met de tekst "Red de Kalverpolder". Zo begon zijn inzet voor de molenbiotoop. Voor het Gilde was hij de drijvende kracht achter het instituut biotoopwachters. Door het hele land waren geslaagde molenaars

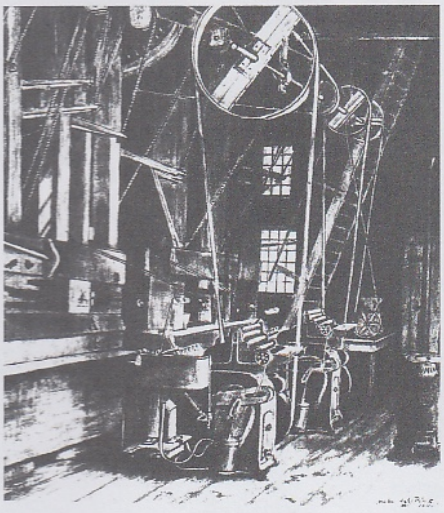

Drukkerij in de windoliemolen Het Pink te Koog aan de Zaan in de oorlogsjaren 1944-1945 Tekening van Barend Sibie

actief die voor de molens in hun omgeving de biotoop in de gaten hielden en aan hem doorgaven als er bestemmingsplannen dreigden die de windvang en omgeving van de molen zouden kunnen aantasten. Zelf raadpleegde dan de Staatscourant waarin bestemmingsplannen moesten worden afgekondigd. Als er een molen was in het gebied van het bestemmingsplan waarschuwde hij de betreffende molenwacht om te kijken of actie nodig was in hun omgeving. Zij kenden de lokale omstandigheden en ingangen bij bestuurders. Deze omvangrijke activiteit heeft hij twintig jaar voor zijn rekening genomen.

Maar niet alleen daarom, maar ook om alle andere inzet voor het Gilde, heeft de Biotoopprijs die sinds1995 wordt uitgereikt na zijn overlijden in 1999 zijn naam gekregen.
Een aantal van de oprichters van het Gilde kende hij in 1967 al van de maaldagen op Het Pink. Evert was toen vicevoorzitter van De Zaansche Molen en lid van het bestuur van De Hollandsche Molen. Hij stond achtkant achter de ideeën die de oprichters in hun brief hadden gestuurd aan laatstgenoemd bestuur. Altijd benaderbaar en openstaand voor plannen voor het behoud van molens.
Hij steunde de oprichters met raad en daad. Wat soms resulteerde in giften van "iemand die onbekend wenst te blijven" voor de aanschaf van een typemachine of stencilapparaat.

Toen hem later gevraagd werd of hij examinator wilde worden had hij geen seconde tijd nodig om ja te zeggen. En zo werd dan ook het eerste examen afgenomen op molen De Kat, zijn thuisbasis. Bij verder weg gelegen examen konden de kandidaten meerijden in zijn Morris Minor die voor hem biotoopgroen moest zijn ook als hij een nieuwe aanschafte. In zijn jeugd leed hij aan TBC. De ziekt heeft

Chris den Besten legt een zeil voor onder het toeziend oog van de examinatoren E. Smit en J. Malisse

hemgeestelijk sterk en inventief gemaakt. Hij was een bescheiden en mild man die door zijn liefde voor molens baanbrekend werk heeft verricht.

Zelfs een vergeten molenfilm "De stoere werkers" heeft hij van het juiste commentaar voorzien.

De 7-jarige Evert geheel rechts op de zaagvloer van De Pet

Molen De Kat

Jan den Besten
Eerste opleider van het Gilde

Chris den Besten doet molenaarsexamen, theoretisch gedeelte, in de woonkamer van de Oude-Doornse Molen. Vlnr: E. Smit jr, Chris, A.J. de Koning en J. Malisse

Het kon niet missen toen we een bezoek brachten aan de in 1924 geboren Jan den Besten in Loenen aan de Vecht. In zijn voortuin in zijn woning langs de Vecht stond een wipmolen die hij gebouwd heeft naar het model van het bestek van Slingelander molen. Er volgde een aangenaam gesprek over zijn molenleven en het opleiden van de eerste molenaars.

Molenleven

Geboren in het land van Heusden zag je overal molens. Al heel jong bouwde hij met de meccanodoos molentjes en wilde hij weten hoe dat werkte. Op zijn achtste verhuisden ze naar Gorkum. Daar had je in de nu volgebouwde Banne de West- en Oostmolen die hij vanuit hun huis kon zien draaien. Zo rond zijn 10e ging hij er heen op zijn fietsje. Op eerstgenoemde molen leerde hij het vak. Op zijn 13e kreeg de molenaar van de Westmolen Peer van der Giessen toestemming en mocht hij zelfstandig die grote molen bedienen als deze bezig was met andere werkzaamheden. Zijn grootvader was molenaar en zijn vader had ook ervaring met molens als timmerman en aannemer. Het zat dus in het bloed.

Het is dus niet verbazingwekkend dat hij naar de HTS in Dordt ging. Maar het was oorlog en de lange vakanties werkt hij bij een molenmaker. Toen tewerkstelling in Duitsland dreigde dook hij onder en werkte voor het verzet. Bijna als vanzelfsprekend in een molen. Zijn praktijkjaar deed hij daardoor pas in

1948. In de oorlog had hij veel contact met Chris van Bussel die met zijn wieksysteem weer veel molens aan de praat bracht toen de brandstof ging ontbreken voor de motor waarmee ze een koppel stenen draaiden. De bedoeling was dat hij na de oorlog en na het examen samen met van Bussel het bedrijf zou gaan doen.

Carrière

Van Bussel overleed na de bevrijding en in de jaren vijftig was in molens geen droog brood meer te verdienen. Zo kwam hij in de waterbouw terecht en bij het Amsterdamse Waterleidingbedrijf. En zo kwam hij in een verantwoordelijke functie terecht bij de aanleg van de Loenerveense plas van het bedrijf, waarvan het zand gebruikt werd voor de aanleg van de A2.

'Hij gebruikte zijn kennis en ervaring en begon lesbrieven te schrijven'

Daarbij werd het waterleidingbedrijf ook eigenaar van de Loenerveense schepradmolen. Zo kwam hij weer in aanraking met zijn grote liefde. Want de molen moest ook ingezet worden als nodig was om het polderpeil op niveau te houden. Maar de machinisten hadden geen verstand van molens. En kreeg hij die ook onder zijn beheer.
Zo begon er weer een andere molencarrière. In 1960 werd de molensectie van Monumentenzorg opgericht. Bicker Caarten die referendaris was gaf de voorkeur aan Korpershoek als eerste man boven Jan.

Rebellenclub

Hoe kwamen een aantal jongeren bij hem als leerling molenaar terecht. Een aantal jongeren had aan de bel getrokken bij De Hollandsche Molen dat ze het nodig vonden dat er Vrijwillige Molenaars werden opgeleid die de steeds vaker stilstaande molens zouden laten draaien. Daar waren mensen voor nodig die wisten hoe je een molen moest bedienen. Het duurde even voor De Hollansche Molen er mee instemde. Zo werd hij benaderd door Arie de Koning die hij goed kende met de vraag of hij niet een aantal jongeren wilde opleiden tot molenaar.
Zo kwam het dat de eerste lessen met de oprichters plaats vonden op de Loenerveense molen met zijn fokwieken. Maar de rebellenclub zat niet stil en had eind 1970 al 98 leden.

Ook was al gauw gebleken dat het met tien man zeilen voorleggen moeilijk oefenen was. Aan de Zaan kreeg hij al gauw assistentie van Jo Vooren en in het Rijnland van Peter Mans. Maar het bleek ook noodzakelijk om dingen op papier te zetten zodat op alle plekken dezelfde kennis werd gehanteerd voor de opleiding. Hij gebruikte zijn kennis en ervaring en begon lesbrieven te schrijven. Dat resulteerde uiteindelijk in het op een IBM getypte Groene Boekje van 1969 dat nog steeds verkrijgbaar is als aanbevolen literatuur zoals de Gildebrief nog steeds vermeldt.

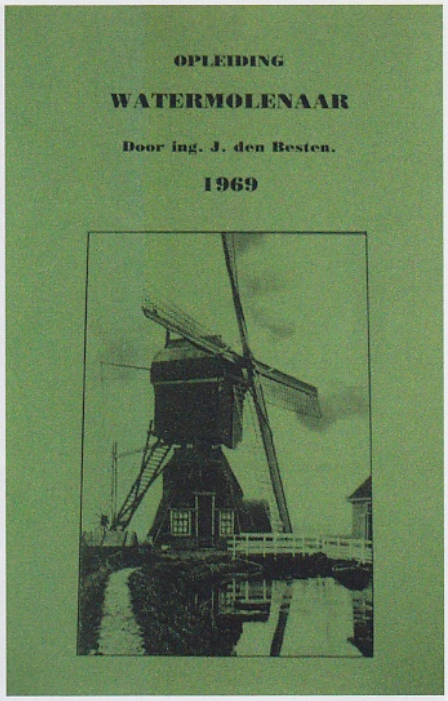

Instructeurschap

Zelf had hij het vak geleerd van beroepsmolenaars. Zowel poldermolenaars als korenmolenaars. Dat maakt je attent op de techniek. Van de molenaar van der Giessen op de Westmolen had ook geleerd hoe je molenzeilen maakte en repareerde en dat het uitmaakt of je de lussen aan de voor- of achterkant bevestigt bij de zeilen. De achterkant scheelt bij het klimmen in de wieken. Het waren ook deze zaken die het hem makkelijk maakten om ook met tekeningen in zijn boekje dingen voor het vakmanschap en de ambachtelijkheid over te dragen.

Na de Loenerveense molen kwamen er al gauw de molens bij waarop hij les gaf. De Spengense Molen in Kockengen en de Oude

Fam. den Besten voor de Oude Doornse Molen, tijdens het molenaarsexamen op 18 juli 1970

Jan den Besten in 2012 bij zijn naar bestek gebouwde molen in de tuin

Onderdeel molen Quakernaat gebouwd naar zijn bestek

Doornse Molen in het land van Heusden en Altena (verdwenen).

Van 1969 tot 2003 was hij opleider. Theorie werd onderwezen op de molen om ook te kunnen laten zien waar het over ging. Van 1982 tot 2003 in Breukelen. Suzanne Veen was de laatste die hij heeft opgeleid. In 1995 werd hij als instructeur ontslagen wegens onverenigbaarheid van functies omdat hij voor de opleiding van het Land van Heusden en Altena die al sinds 1962 bestond mensen zonder diploma opleidde.

Een belangrijk punt van aandacht was het weer. Daarbij geldt het motto "Kijk naar de lucht". En naar de andere molens in de omgeving. Leer ook het gebruik van de soms afwijkende hantering van begrippen. In het rivierengebied wordt voor Zuidwest de term "Laag Zuid" Gehanteerd. Of voor het Oosten "Hoog Zuid".

Maalderij

Het eerste examen vond plaats op De Kat bij Evert Smit die pas op late leeftijd trouwde drie dochters kreeg en toen nog een "Evertje". Bij het examen was er iemand van Het Pink tussen geschoven. Maar die zakte, zodat toch een van de oprichters als eerste slaagde. Dat was Eric Zwijnenberg. Een van de drie Alkmaarders. Hij herinnert zich acht oprichters nog goed. Groot, Zwijnenberg en Zaal uit het Alkmaarse, de Rijnlanders Gunneweg en Verra, de wat oudere Hoofddorper Prins, de Utrechter Keunen en de theoloog de Jong uit Leeuwarden. Wie de naam Gilde heeft bedacht weet hij niet. Wel had De Hollandsche Molen het examen naar zich toegetrokken maar niet de opleiding. Het tweede examen vond plaats op de Oude Doornse Molen die hij vanaf 1970 had gehuurd voor het weekend. En het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Daar slaagde ook zoon Chris toen hij 16 was, maar kreeg pas op zijn 18e het diploma. Het molenaarschap werd in de loop der tijd steeds meer een maalderij vind hij.

Een overzicht van zijn vele publicaties is te vinden in het artikel van Molinologie Nederland Vlaanderen nr. 31 uit 2009. Dat hij ook oog had voor het visuele blijkt uit de technische tekeningen in het Groene Boekje. Daarnaast had als een soort molenarchitect bemoeienis had met de wederopbouw en restauraties van molens tussen 1985 en 2006.

Na dertig jaar weer bij elkaar

In 1997 vond in Leiden een reünie plaats van de de oprichters van het Gilde. Het Gilde bestond officieel 25 jaar. Maar de basis werd in 1967 gelegd in Leiden. Daar kwamen de acht oprichters bij elkaar in café-restaurant Het Karrewiel om te praten over een opleiding voor vrijwillige molenaars aan de hand van een zevental punten. Na de pannenkoeken werden nog molens bezocht.

Het Karrewiel bestond niet meer. De reünie vond dus plaats in het pannenkoekenrestaurant "Oudt Leyden" dat in 1967 te sjiek was voor deze jongeren. Ook nu werd daarna weer een molen bezocht. Ditmaal de (nieuwe) standerdmolen De Put in Leiden die werd bediend door een vrijwillig molenaar die in 1967 nog niet geboren was.

Vastgesteld werd dat ook onder de vrijwillige molenaars inmiddels het vakmanschap van vader op zoon wordt doorgegeven.

Op de foto op de achterste rij vlnr:
Piet de Jong die zijn eerste ervaringen met molens had in het Friese Burdaard en nu als dominee werkzaam is en de Westmolen in Dalfsen maalde. Eric Zwijnenberg die nog steeds net als toen de Wimmenummer molen draait. Klaas Zaal uit Alkmaar die nog steeds molen F van de Zijpe en Hazepolder bedient, Gerrit Keunen die bij de Rijksdienst Monumentenzorg dagelijks met molens bezig is, de uit Groet afkomstige Piet Groot die zich in het Groningse Winsum actief is met molens in de omgeving.

Op de voorste rij vlnr:
Dick Prins die op de Eersteling in Hoofddorp zijn vrijwilligerschap heeft ingevuld, Frans Verra die nog steeds bij Verbij werkt en een van de molens in Aarlanderveen bewoont en bedient. En Jos Gunneweg die spil was rond de molens in Schiedam.

De voorzittershamer

Op 17 april 1972 krijgt Piet Groot in Groet van voorzitter Eric Zwijnenberg een brief waarin hij bedankt wordt voor de vele uurtjes werk die hij heeft gestoken in de vervaardiging van de voorzittershamer.
De hamer is vervaardigd uit azijnhout van een kam afkomstig uit de Beetsermolen van Piets grootvader. Kammen die hij met gevoel voor geschiedenis heeft bewaard. Bewaren heeft hij tot de dag van heden volgehouden.

Zeilmakerij van Neerven bv

Sinds 1925

MOLENZEILEN IN WK77 BRUIN OF WIT, MARLON BOLUS ROOD

Driek van Erpstraat 1
5341 AK OSS
Tel. 0412-624028
Fax. 0412-627973
info@zeilmakerijvanneerven.nl

DEGELIJKHEID EN GEGARANDEERD DE BESTE KWALITEIT !!

MOLENSTEENMAKERIJ

HANS TITULAER
Voorheen HEINRICH VAN HEES

Voor de beste kunstmaalstenen als ook blauwe basaltlava maalstenen.
Tevens wrijfstenen, kweernen (romeins model) demonstratiestenen (ø 10, 15 of 20 cm) en huishoudmolens.
Zeer snel en vakkundig scherpen van uw molenstenen en maaltechnische adviezen.

Werkplaats:
Rijksweg 146
6586 AB Plasmolen, Nederland
Telefoon: 024 - 696 36 54
Fax: 024 - 696 36 57
GSM 0653667686
E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Vakmanschap is meesterschap

Dat was gedurende vele jaren de reclame-slogan van een bekend biermerk. Weinigen beseffen nu nog dat voor het brouwen van bier ook de molenaar vroeger onmisbaar was. Er was mout of hop nodig. Maar ook spelt was bruikbaar. En voor al deze zaken was de molenaar met zijn ambachtelijkheid en vakmanschap onmisbaar.

In dit jubileumnummer mag dan ook aandacht voor dit laatste niet ontbreken. Hierna wordt aandacht besteed aan dit onderwerp.

Allereerst met een artikel over dit immaterieel erfgoed van de hand van Mark den Boer die aan de hand van zijn eigen ervaringen op de Passiebloem met het olie-slaan en een stagiaire op de Paltrok in het openluchtmuseum aan dit belangrijke aspect van het molenaarschap invulling geeft.

Behalve dat poldermolens aan de basis liggen van Nederland als molenland is ook de industriële geschiedenis van Nederland al zo'n 500 jaar verbonden met molens.
De eerste molen in New York was een houtzaagmolen die was uitgevonden in Nederland. In ons land zijn er nog een aantal die functioneren. Daarop wordt ingegaan door Joyce Beneker van de Eenhoorn in haar artikel over het platform van houtzagers. Zij bevestigd het aspect dat Mark den Boer aanstipt.

De korenmolens hebben het het langste volgehouden als industriële activiteit. Rond 1950 kwam daaraan een einde door het gebruik van andere energiebronnen en technieken. Niettemin handhaven zich nog steeds korenmolens aangedreven door windenergie in een kleine markt van niche-producten. Het AKG dat stamt uit de opleiding van de vroegere Landbouw Hogeschool heeft daarin een belangrijk aandeel. Hieraan wordt aandacht besteed door Bart Mols uit Wageningen.

Minder georganiseerd zijn er molens die andere producten voorbrengen. Zo word er gepeld op pelmolens, spelt gemalen voor speltbier, komen op De Kat nog leerlingen van kunstopleidingen langs om te leren hoe Rembrandt kleurstoffen voor verf maakte. En ook papier wordt nog geschept en specerijen gemalen.

Kortom een onderwerp wat onder molenaars leeft maar weinig naar voren komt. En dat dus best wat meer aandacht verdient in het belang van het behoud van ons materiele en immateriële culturele erfgoed. Elders in dit nummer wordt aandacht besteed aan de betekenis van het GVM voor het behoud van dit erfgoed door het RCE.

Molenerfgoed

Dat molens door vrijwilligers worden gedraaid en deze vaak de molen bemalen is eigenlijk een heel bijzondere situatie. Daar waar het molenbehoud vanaf de jaren '20 was gestoeld op het vergroten van de effectiviteit (meer productie en rendement) bleek die koers niet meer houdbaar in de jaren '60 van de vorige eeuw.

Oliemolen Heerlen

Ambachtelijkheid

Dat leidde tot de oprichting van het nu 40 jaar oude gilde. Door sommige vakmolenaars, waar er toen nog veel van waren, werd deze beweging met de nodige scepsis begroet. Het molenaarsvak was zo specialistisch dat je dat beter niet aan amateurs kon overlaten. Aanvankelijk werd deze mening gedeeld door velen uit de molenwereld en moesten de vrijwilligers van het eerste uur wat dat betreft tegen de stroom oproeien.
Of het bewust is gegaan weet ik niet, maar het was een slimme zet om als insteek vooral het draaien voor de prins te kiezen. Bedoeld of onbedoeld was het signaal dat hiermee werd afgegeven dat het draaien van een molen eventueel wel door een vrijwilliger kon worden geleerd, maar het echte vakmanschap zit hem toch in het malen. Daarmee bleef de status van de vakmolenaar in stand en kon het Gilde stilletjes groeien.

Niet alleen voor de wind

We weten het allemaal. Draaien voor de prins geeft niet altijd voldoening. Als een molen goed is ingericht dan wordt er in veel gevallen al snel door de vrijwillige molenaar gezocht naar maalgoed. En al dan niet gesteund door enige ervaring wordt de molen aan het malen gebracht. Sommige molenaars doen veel aan het verkennen van het vak, o.a. gesteund door vakorganisaties zoals het AKG. Andere molenaars pakken het wat minder grondig aan en malen zonder zich helemaal te verdiepen in het productieproces en het product.

Vakmanschap

In alle gevallen vergt het malen toch wel enige tot zeer uitgebreide vakkennis. De manier waarop die vakkennis kan worden verkregen verschilt nogal. Zo maakt de molenfunctie nogal uit. Samen met de maalploegleden van De Passiebloem heb ik zelf mogen ervaren wat het betekent om op een grote dubbele industrie oliemolen aan de gang te gaan. In

het toenmalige lesboek was het hoofdstuk over de oliemolen nog niet geschreven. Het enige wat ik destijds kon vinden waren de boeken van Boorsma en van Husslage. Beide zijn Zaanse bronnen. Natuurlijk en vooral ook waren daar de leerzame bezoeken aan de andere oliemolens van Nederland, en ook een paar in Vlaanderen. Over die laatste was ik erg enthousiast want ik hoopte daar een authentieke manier van olieslaan te ontdekken die was overgegaan van generatie op generatie en die een tegenwicht kon bieden tegen de schat aan informatie uit de Zaanstreek. Al snel bleek echter... dat ook deze maalploeg zich in de Zaanstreek had geschoold.

De molen heeft altijd gelijk

Zoals aangegeven is het verdiepen in het productieproces een belangrijke stap. Echter, een andere belangrijke informatiebron is de molen zelf. Is dat wat je elders geleerd hebt over het proces zondermeer toepasbaar op de eigen molen? Lukt alles 'thuis' ook zo goed als op de instructiemolen? In het geval van de Passiebloem was dat zeker niet zo en nadere beschouwing leerde ook waarom. Zonder al te diep op het hoe en waarom te willen ingaan bleken de kantstenen twee keer sneller te lopen dan gebruikelijk. Dergelijke dingen ontdek je vooral door de molen te gebruiken, maar ook door kritisch te zijn en de ervaringen op andere molens erbij te betrekken.
Als werkende met De Passiebloem, maar later ook met de paltrokmolen Mijn Genoegen te Arnhem, heb ik altijd het volgende adagio gehuldigd. De molen heeft altijd gelijk. Daar bedoel ik mee dat als de molen nog dezelfde inrichting en overbrengverhoudingen kent als in de commerciële tijd het werken ermee logisch en gemakkelijk moet zijn. Zo niet, dan doet de molenaar iets fout of is er iets niet goed gerestaureerd.

Paltrokmolen OLM Arnhem

De Passiebloem

Ervaring onontbeerlijk

Onlangs werd ik weer geconfronteerd met het feit hoeveel kennis nodig is om met een houtzaagmolen te werken. Een nieuwe leerling kwam maar liefst een jaar stage lopen. Deze man had veel technische kennis, was opgeleid als machinist en kon al goed de gewone molenhandelingen verrichten.
Maar voordat ik hem de fijne kneepjes van het zagen had bijgebracht was het jaar al bijna om, terwijl het zeker niet aan de interesse of het talent lag. Het maakte me duidelijk dat een ervaren molenaar, die ook maalt, over veel meer praktische kennis beschikt dan ooit in het handboek voor molenaars zal worden opgenomen. Deze kennis kun je heel goed vatten onder de term immaterieel erfgoed.

Behoud immaterieel erfgoed

De grote vraag is nu wat we doen met dit erfgoed en op welke wijze we dat kunnen behouden. Dat deze kennis onlosmakelijk verbonden is met het daadwerkelijk malen (olieslaan, zagen etc.) is duidelijk. Maar waar in de wereld kunnen we deze kennis registreren en wie zorgt voor het opsporen, vastleggen en beschikbaar maken van die kennis? Is dat een taak van het Gilde? Of zijn er andere instanties die zich hiermee kunnen bezighouden? Dit probleem speelt zeker niet alleen bij molens. Ook midwinterhoornblazers, klompenmakers, mandenvlechters en al die andere traditionele bezigheden staan werkelijk bol van immaterieel erfgoed. Het Gilde van Vrijwillige Molenaars staat dus niet alleen.

VIE

Sinds enige tijd bestaat het VIE; Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed. (www.volkscultuur.nl). Deze instelling heeft van de Unesco de opdracht gekregen het immaterieel erfgoed te bewaken. Het VIE zal in de toekomst een verregaande samenwerking aangaan met het Nederlands Openluchtmuseum. Het lijkt me voor de hand liggen dat het Gilde zich meldt bij deze instelling om te kijken wat de mogelijkheden zijn. De doelstelling, zo goed mogelijk draaiende molens en indien mogelijk ook malend om op die manier het erfgoed levend te houden en onder de mensen te brengen, kan er alleen maar mee gebaat zijn.

Mark den Boer

Het houtzagers-ambacht

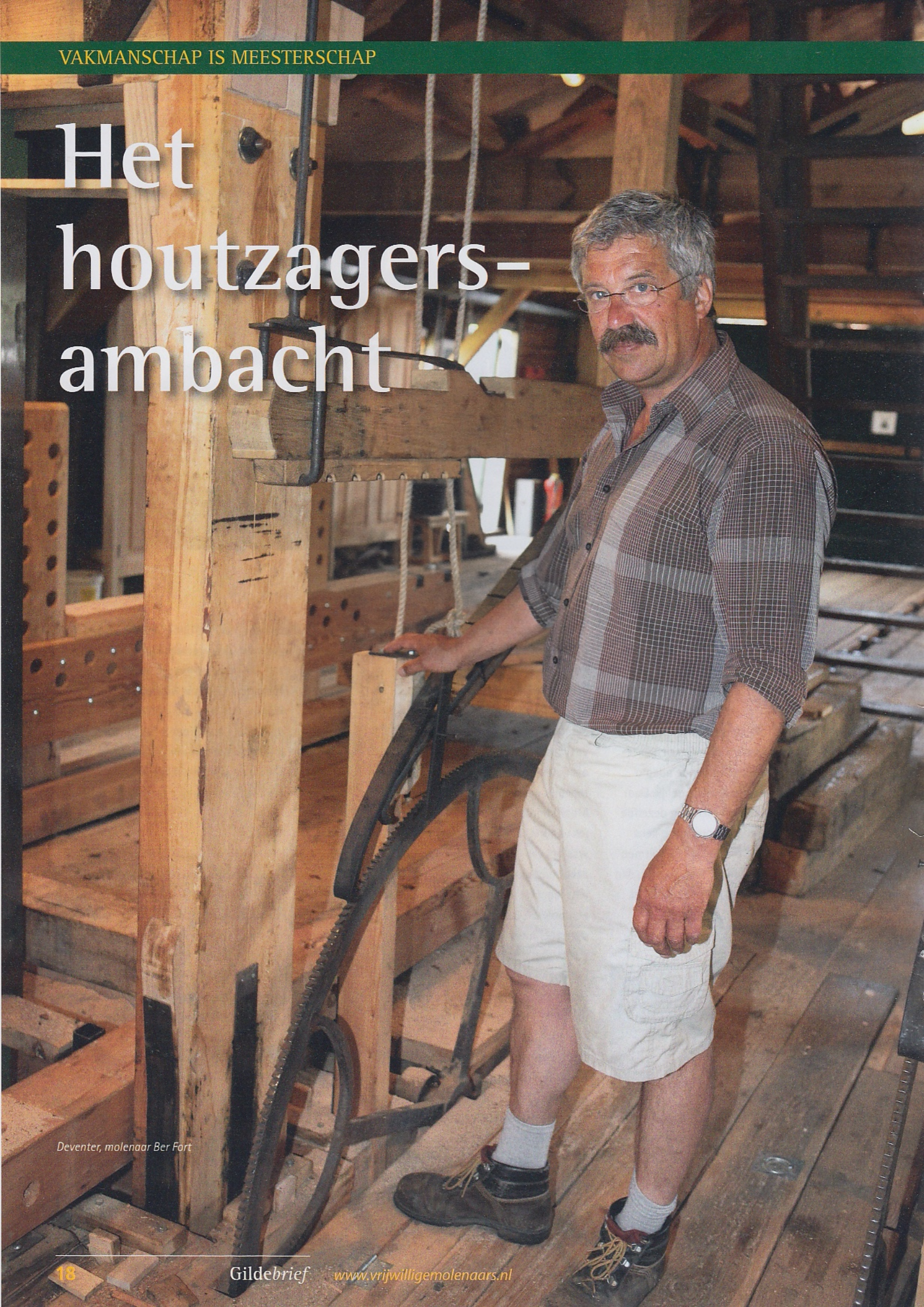

Deventer, molenaar Ber Fort

Eind 16e eeuw bedacht Krelis Lootjes, beter bekend als Cornelis Corneliszoon, uit Uitgeest dat er toch een manier moest zijn om sneller hout te kunnen zagen dan met de hand. Tot dan toe werd er gebruikt gemaakt van de raamzaag of de kraanzaag, waarbij een boomstam op een stellage gelegd werd en met 1 man op de boom en 1 man eronder de boom plank voor plank werd opgezaagd.

Houtzaagmolen Deventer

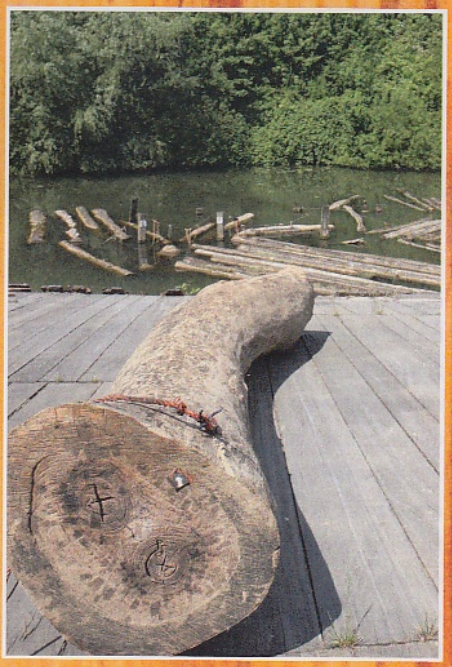

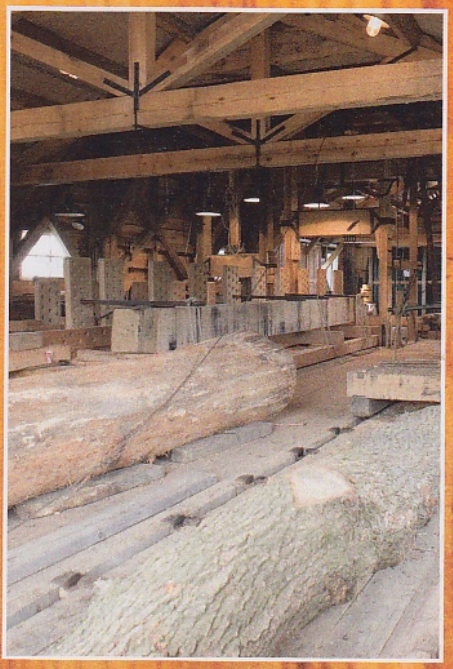

Geschiedenis van het houtzagen

Op 15 december 1593 werd door de Staten van Holland en West-Friesland octrooi verleend op de uitvinding van de windzaagmolen. In 1594 bouwt Cornelis een zaagmolen in de vorm van een slanke wipmolen met daarbuiten een zagerij. Door verbeteringen aan te brengen aan de krukas en het krabbelwerk om de stam door het zaagraam te trekken, verkrijgt Cornelis op 6 december 1597 een nieuw octrooi op de uitvinding van zijn krukas in de molen voor 10 jaar. Na zijn dood wordt dit laatste octrooi op naam van zijn weduwe Trijn Pieters op 25 juli 1607 verlengd voor nog eens 3 jaar, waarmee het octrooirecht in 1610 afloopt.

De krukas van Cornelis Corneliszoon is een enorme verbetering ten opzichte van het zagen met de hand. Met een houtzaagmolen kan tot 30 keer sneller gezaagd worden als met de hand. Met een groeiende economie en bevolking is de vraag naar gezaagd hout dan ook erg groot. Zo groot dat het octrooirecht soms zelfs geschonden werd. Een voorbeeld hiervan is de houtzaagmolen die in 1607 in Haarlem gebouwd wordt. Vanwege het grote belang om meer hout te kunnen zagen besluit de stad garant te staan voor de eventuele boete van de schending van het octrooirecht.

Het aantal houtzaagmolens groeit snel, vooral in de zaanstreek. Tussen 1614 en 1618 werden daar 8 houtzaagmolens gebouwd. In 1630 staan er in Noord-Holland boven het IJ al 86 houtzaagmolens, waarvan 53 in de zaanstreek.
Amsterdam als grote stad is een stuk terughoudender. Het handzagersgilde in de stad wordt beschermd door onder andere importbeperkingen voor gezaagd hout uit de Zaan. Al is dat natuurlijk niet vol te houden, in 1627 gaat dit handzagersgilde ter ziele en worden ook in Amsterdam houtzaagmolens gebouwd. De oudste houtzaagmolen die nu nog bestaat is De Otter uit Amsterdam, deze is gebouwd in 1632. Uiteindelijk heeft Nederland meer dan 1100 zaagmolens gekend!

Een zaagploeg bestond vroeger meestal uit 5 personen. De leiding was in handen van de meesterknecht of zaagbaas. Deze stelde de zagen en bepaalde zo hoe de boomstammen opgedeeld werden. Ook was hij verantwoordelijk voor het grootste zaagraam, waar de zwaarste stammen werden gezaagd. De middelknecht was verantwoordelijk voor het middelraam en verzaagde daar kleiner stamhout of platen die van het grote raam af kwamen. De ondermiddelknecht was verantwoordelijk voor het kleinste raam en verzaagde hier platen van de andere ramen tot timmerhout. Dan was er nog vaak nog een oudere knecht, die het zware sjouwwerk niet meer aan kon. Maar deze had wel veel ervaring met de zagen, zodat hij letterlijk op de achtergrond raakte en daar de zagen vijlde en de tanden zette. Als laatste liep er een jongste knechtje rond, die nog van alles moest leren. Een van zijn taken naast het assisteren van de andere knechten was het schoonhouden van het zaagselkot. Dit is dan ook de kotjongen.

Het houtzagersplatform

Momenteel zijn er nog 28 molens in Nederland aangemerkt met een functie als houtzaagmolen. Bij 19 molens (waarvan

5 paltrokken) is het houtzagen de enige functie, 8 molens combineren het houtzagen met 1 of 2 andere functies en 1 molen is uitgesloopt en verbouwd tot woning.

Dit betekent dat er veel kennis en ervaring verloren is gegaan. Van de nu nog bestaande houtzaagmolens zijn de meeste in minder of meerdere mate actief met het zagen met de molen. Twee molens zijn zelfs nog beroepsmatig actief. Maar doordat de zaagmolens verspreidt liggen door heel Nederland is er onderling maar weinig contact geweest. Dit betekende dat elke houtzaagmolenaar zelf ging uitvinden hoe het nu eigenlijk zou moeten en waar alle gereedschappen voor dienden. Daarnaast werken we nu veelal met kleinere ploegen als vroeger. Iets wat erg jammer is, omdat we van elkaar erg veel kunnen leren en de opgedane kennis en ervaringen liever willen delen dan het voor ons zelf willen houden.
In 2010 is daarom vanuit het bestuur van Molen de Salamander te Leidschendam het initiatief genomen om te bekijken of er voldoende belangstelling onder de houtzaagmolenaars in het land was om een soort platform op te richten die zich richt op het behoud van de houtzaagmolens en het daarbij horende ambacht en het vakmanschap van de houtzaagmolenaar. Ondertussen zijn er houtzaagmolens die zich bij het Platform hebben aangesloten.

De positieve reacties van de andere houtzaagmolenaars heeft er toe geleidt dat we ondertussen al 4 keer bij een houtzaagmolen bijeen gekomen zijn. De laatste bijeenkomst van 27 oktober jl. was in Deventer bij de Bolwerksmolen. We zijn daar met meer dan 25 collega-houtzagers gastvrij ontvangen door Ber Fort en zijn zaagploeg. Na de koffie werden de molen en de zaagschuur uitgebreid bekeken. Overal stonden er groepjes molenaars en leerlingen te kijken en ervaringen uit te wisselen. Na de lunch ging het in de molenhut verder over hoe we door gaan met onze bijeenkomsten en hoe we onze kennis het beste kunnen delen. Om deze kennis makkelijk deelbaar te krijgen, niet alleen voor de houtzaagmolenaars, maar ook voor alle andere geïnteresseerden (die wellicht met een houtzaagmolen willen gaan werken) wordt deze momenteel vastgelegd op een wikibooks: http://nl.wikibooks.org/wiki/Houtzaagmolens_praktijkhandboek.

Molen Singraven

Tijdens de bijeenkomsten proberen we ook telkens een ander onderwerp van het proces van boom tot plank te bespreken. Niet alleen om er zelf van te leren, maar ook om voor de toekomstige houtzaagmolenaars heel veel kennis en ervaringen bijeen te brengen, zodat wij en zij niet zelf het wiel hoeven uit te vinden. Dat betekent dat we ook willen proberen om een opleiding tot houtzaagmolenaar te gaan organiseren. De nieuwe houtzaagmolenaars zullen we deels moeten vinden in de huidige groep leerlingmolenaars, maar ook deels in geïnteresseerden die nu nog niet in ons molenwereldje actief zijn.
Het platform zelf proberen we een officiële status te geven. Dit om beter in staat te zijn om de behoefte van de houtzaagmolens rond opleidingen en het delen en uitbreiden van kennis en ervaringen te onderkennen en het onderlinge contact tussen de houtzaagmolenaars te stimuleren.

Joyce Beneker

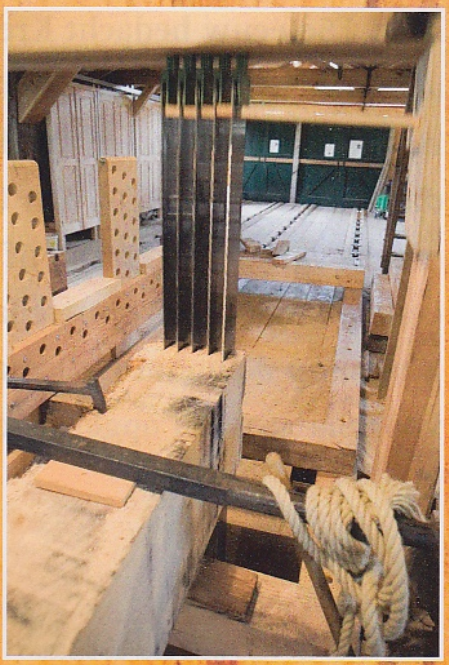

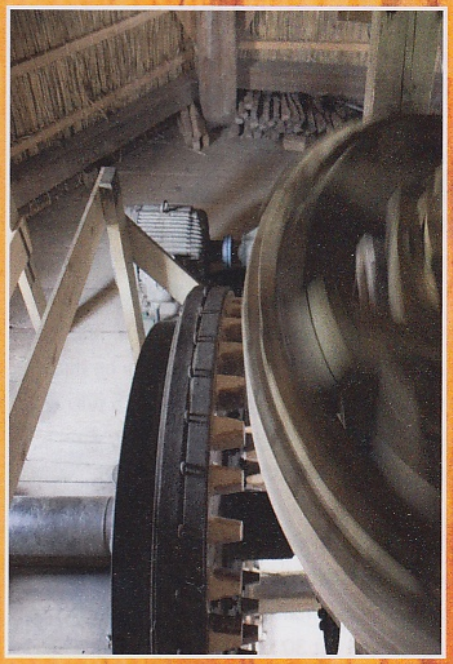

Molenmakersbedrijf
BERKHOF
Voorheen Fa. H. Endendijk

Feliciteert

Het Gilde van Vrijwillig Molenaars

met het

40 jarig jubileum.

Telefoon 0342-461257
Fax 0342-462767
Wolfsesteeg 9 3785 LN Zwartebroek
info@molenmakersbedrijfberkhof.nl
www.molenmakersbedrijfberkhof.nl

Het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde in de loop der jaren

Het opleiden van korenmolenaars kent een lange geschiedenis. Op een filmpje uit 1944 is te zien hoe aan de Landbouw Hogeschool in Wageningen molenaars worden opgeleid voor dit vak. De Hogeschool gaf wel meer praktijkgerichte cursussen in het verleden.

Einde van een tijdperk

Verandert de status van de molens en de rol van de vrijwillig molenaar, al dan niet ingegeven door beleidswijzigingen van betrokken instanties, zo ook ontkomt het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde niet aan de veranderingen die de 'tand des tijds' met zich meebrengt. In verband met het jubileum van het Gilde van Vrijwillige Molenaars is ook gevraagd om een bijdrage vanuit het AKG. De geschiedenis en toekomst van het AKG in een notendop.

Het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde (AKG) is een gilde, waarin momenteel een 40-tal (veelal beroepsmatige) molenaarsbedrijven in heel Nederland zijn verenigd. Tot de doelstellingen van het AKG behoren onder andere het bevorderen en produceren van gezonde voeding en het doen voortleven van het korenmolenaarsambacht passend binnen de huidige maatstaven.

Voor en ten tijde van de oprichting van het Gilde van Vrijwillige Molenaars waren er nog poldermolenaars, een enkele olie- en korenmolenaars beroepsmatig actief. Na de oprichting van het Gilde van Vrijwillige Molenaars groeide hieruit een groep korenmolenaars die meer professioneel aan de gang ging, naast de korenmolenaars die nog (al dan niet met de molen) beroepsmatig werkzaam waren. Op een steenworp afstand van 'De Vrijheid' werd in 1975 door de heren B. Kloosterman, M. Schraven, Fr. Hazenberg, J. Houdijk en J. Gunneweg de basis gelegd voor de oprichting van een landelijke organisatie van ambachtelijke korenmolenaars. Na de nodige voorbereidingen werd op 25 maart 1976 het AKG officieel opgericht, met Fr. Gunnewick als voorzitter. Daarin bijgestaan door de 'oude generatie' H. Bökkers en A. Voet, en de 'nieuwe' generatie R. Wassens en R. Batenburg. Veel kennis van het korenmolenaarsvak kon nog worden overgedragen; echter niet

iedere beroepsmolenaar was zo enthousiast over dat 'stelletje amateurs' !

Vanuit professionele hoek kwamen publicaties vanuit het Station voor Maalderij en Bakkerij, van de hand van Dhr. Hartgerink (altijd al een uitstekend leermeester voor de jeugd in Wageningen) en ook verschenen er met regelmaat artikelen in het vakblad De Molenaar (hét vakblad voor de graanverwerkende en diervoederindustrie). Het boek 'Korenmolens' van P.W.E.A. van Bussel leverde eveneens een wezenlijke bijdrage aan de ontwikkeling van de (beroeps)korenmolenaars in spé.

De cursussen aan het Station voor Maalderij en Bakkerij Wageningen, in het begin gegeven door Dhr. Hartgerink, stonden ook open door leden van het AKG. Vanuit de hoek van de vrijwilligers met professionele kennis en de ervaring kwamen publicaties van o.a. Dick Abelskamp uit Warnsveld met de 'bijbels' Zingende stenen en Rond zingende stenen, in eerste instantie bedoeld voor de vrijwillige molenaars die op een werkende korenmolen actief waren wat meer theoretische achtergrond te verschaffen. Het AKG voegde een breder scala onderwerpen toe, hetgeen leidde tot de cursus die we thans kennen als de cursus Korenmolenaar.

Door enerzijds de vraag naar volkorenbrood en de samenwerking met het Echte Bakkersgilde, groeiden de nieuwe molenbedrijven en nam de professionaliteit toe. Ook de moderne technologie ging niet aan de ambachtelijke korenmolenaars voorbij. Er ontstond binnen het AKG zelfs een splitsing, tussen de 'boven de tonners' en 'onder de tonners', daarmee duidend op het aantal kilo's dat per week werd gemalen. (Onder andere) kentering in de afzet naar bakkerijen, veelal overgenomen door industriële meelfabrieken, leidde tot teloorgang van de grote molens zoals bijvoorbeeld Schiedam en Wervershoof.

Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde

Bakens zijn verzet en de molens binnen het AKG spelen voor een groot deel ook een rol binnen de meer kleinschalige detailhandel. Uitgangspunt wat daarbij niet uit het oog verloren mag worden, is dat de kwaliteit hoog in het vaandel dient te blijven staan.

De afgelopen jaren is er een meer intensieve samenwerking ontstaan tussen het GVM en AKG, door bijvoorbeeld de opzet van de HACCP - regels voor molenaars en de cursus korenmolenaar.
Voor een compleet beeld van de geschiedenis kan worden volstaan met de verwijzing naar het 'Nederlands Malend Korenmolenboek' dat in 1996 verscheen, dat ondanks het gedateerd zijn van het daarin opgenomen molenbestand toch een bijzondere beschrijving geeft van het ambacht korenmolenaar.

Was in 1976 de aanleiding om het AKG op te richten gericht op behoud van het uitstervende vak van korenmolenaar, thans staat het AKG aan de vooravond van de vergrijzing van haar molenaarsbestand dat het beroep van molenaar nog dagelijks uitoefent en is (opnieuw) vernieuwd elan noodzakelijk.

Het AKG is dan ook nog steeds op zoek naar molenaars die van hun 'hobby' hun beroep willen maken. Al hoewel de werkzaamheden in de aangesloten molens zich niet enkel meer beperken tot malen maar ook de molenwinkel een belangrijke rol heeft verkregen, is juist de behoefte aan toetreding door malende molenaars noodzakelijk. Alleen met malende molens heeft het AKG een bestaansrecht waarvoor het ooit is opgericht. Dit alles binnen een veranderende omgeving, waarbij HACCP en andere wetgeving het echter nog steeds mogelijk maken om als ambachtelijke korenmolenbedrijf te opereren en het brood op de plank te kunnen verdienen.

Om als Lid Gezel tot het AKG toegelaten te kunnen worden dient men in het bezit te zijn van het getuigschrift Vrijwillig Molenaar. Daarnaast dient men de Vakcursus voor Korenmolenaar met goed gevolg te hebben doorlopen, of daarmee bezig te zijn. Sinds 2011 is het aspirant-lidmaatschap opgezet, waarbij een potentieel lid eerst enige tijd ervaringen op kan doen alvorens zich daadwerkelijk als lid aan te melden.

Bart Mols
AKG

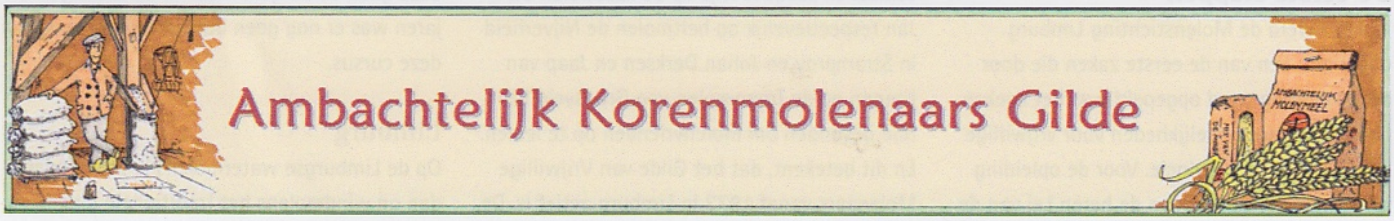

Het watermolenaarsgilde

Rosmolen Geijsteren

Over de beginperiode van de opleiding tot windmolenaar is vaker in de Gildebrief geschreven. Over de opleiding tot watermolenaar is tot nog toe weinig gepubliceerd. Hieronder een overzicht van de ontstaansgeschiedenis van deze opleiding door Jo Meessen.

De eerste stappen

In 1971 werd de Molenstichting Limburg opgericht. Een van de eerste zaken die door deze stichting werd opgepakt was het zoeken naar opleidingsmogelijkheden voor vrijwillige molenaars in de provincie. Voor de opleiding tot windmolenaar werden de heren Lei van de Winkel en Jacques Nijs op de kastmolen St. Jan respectievelijk op beltmolen de Nijverheid in Stramproy en Johan Derksen en Jaap van Loenen op de Torenmolen van Gronsveld bereid gevonden om molenvrienden op te leiden. En dit betekent, dat het Gilde van Vrijwillige Molenaars vanaf 1973 in Limburg actief is. De eerste drie vrijwilligers Paul Brouwers, Hein van Hees en Jo Meessen slaagden op 15 oktober 1975 op molen de Raaf in Ravenstein. In diezelfde periode is er met name door Emile Boere, de toenmalige secretaris van de Molenstichting Limburg, getracht om ook een opleiding voor watermolenaar op te zetten. De vakmolenaars Jan Demacker van de Molen van Lombok in Maastricht en Marius Schyns van de Onderste Molen in Mechelen zouden deze gaan verzorgen. Maar In de tachtiger jaren was er nog geen belangstelling voor deze cursus.

Limburg

Op de Limburgse watermolens is veel langer dan op windmolens het traditionele maalbe-

drijf uitgeoefend. De watermolen was privé bezit en het handelsgebouw voor het kleine familiebedrijf. Aan vrijwillige watermolenaars was toen nog geen behoefte. Een kleine twintig jaren later bleek echter dat ook de watermolen als bedrijf geen bestaansmogelijkheid meer bood, de molen werd als maalwerktuig niet meer gebruikt en ook het gebouw zelf raakte in verval.

Gelukkig werden niet alleen windmolens gerestaureerd. Steeds vaker werden ook watermolens gered zoals de Oliemolen in Heerlen in 1978 en de Weltermolen in 1982. Door de subsidiegevers werd net zoals bij windmolens bij gerestaureerde watermolens ook de verplichting gesteld dat deze zouden worden opengesteld voor het publiek. Voor de moleneigenaren werd het nu wel interessant om hun molen door een vrijwilliger te laten bemalen. Vrijwilligers met een windmolendiploma gingen nu ook aan de slag op een watermolen zoals Dick Los op de Molen van Lombok, Jo Meessen op de Oliemolen, Albert van Hees op de Slakmolen in Elsloo en John Teunisse op de Weltermolen.

Onvrede

De onvrede groeide bij een aantal Limburgse leerling-molenaars, die na hun opleiding expliciet met een watermolen wilden gaan werken om dat gedoe met die zeilen te moeten aanleren. Het behalen van het Gilde-diploma was vaak de voorwaarde van de moleneigenaar om een vrijwilliger met de molen te laten werken. Op de contactdag van alle provinciale afdelingsbesturen in oktober 1991 stelde het afdelingsbestuur uit Limburg vragen over de mogelijkheid om te komen tot een door het Gilde georganiseerde cursus tot watermolenaar.
Ook op de vergadering van het Algemeen Bestuur van de Hollandsche Molen in dat zelfde najaar werd door het Limburgs lid van het Algemeen Bestuur deze suggestie gedaan. En met name Gerard Perfors, algemeen bestuurslid uit de provincie Gelderland juichte dit initiatief van harte toe.

Inventarisatie door het Gilde

Het Gildebestuur heeft toen in de watermolen-regio's een inventarisatie uitgevoerd naar de behoefte voor zulk een specifieke watermolenaars-opleiding. Er bleek wel degelijk ook in Noord-Brabant, Gelderland en Overijssel behoefte te zijn aan deze aparte cursus.

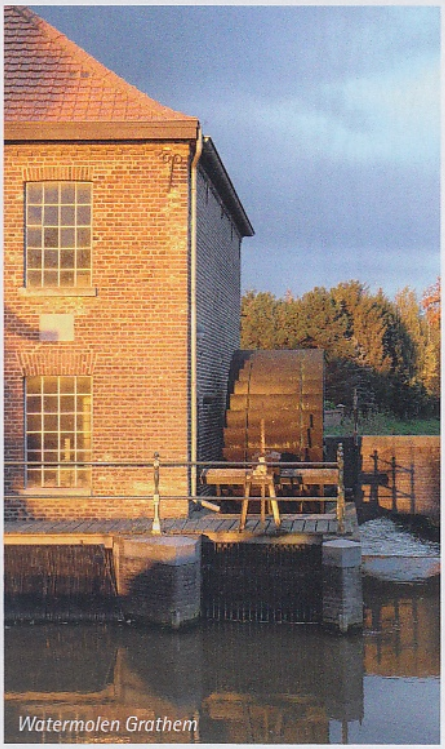
Watermolen Grathem

Er werd een eerste concept gemaakt voor de "Exameneisen voor het examen vrijwillige watermolenaar". Dit concept werd op 16 september 1994 met een aantal watermolenaars besproken. Op woensdag 30 augustus 1995 werd op molen De Kroon in Arnhem een eerste vergadering belegd van een werkgroep die de opdracht kreeg om een specifieke watermolenaars-opleiding te ontwikkelen. Deze werkgroep bestond uit de volgende leden: Gerard Sturkenboom, Dirk-Jan Braay, Gerrit Pouw, bestuursleden van het Gilde, Joep Derckx namens de examencommissie van de Hollandsche Molen, Henk Demoet en Edwin van Bussel van de afdeling Noord-Brabant, Jos Derkman van de afdeling Overijssel, Klaas de Jonge van de afdeling Gelderland en Jo Meessen van de afdeling Limburg.

Modulaire opzet

Deze werkgroep heeft het eerst de "Doelstellingen voor de opleiding tot vrijwillige molenaar voor watergedreven molens"geformuleerd. Om deze doelstellingen te bereiken werd gekozen voor een gemoduleerde cursusopzet.
De cursus was en is nog steeds ingedeeld in 7 modules; algemeen en veiligheid, waterraderen en turbines, wateraanvoer en waterbeheer, gaande werk, korenmolens, onderhoud en toegepaste materialen en diverse molenfuncties. Bij iedere module wordt verwezen naar bestaande literatuur zoals de eigen uitgaven van het Gilde en de boeken Korenmolens en De Molens van Limburg. van Piet van Bussel. Bij iedere module zijn een aantal praktijkopdrachten geformuleerd: "Ga naar een bepaalde molen toe en beschrijf een bepaalde molenzaak zoals je die daar ziet". Zo maakt de leerling zich op een heel praktische manier de molentheorie eigen. Voor het aanleren van de maalpraktijk moet de leerling rekenen op minimaal 100 draaiuren.
Op 14 oktober 1996 besloot de examencommissie van de Hollandsche Molen om ook de watermolen-examens af te nemen.

Stand van zaken

De eerste opleiding startte 16 maart 1996 op de Volmolen in Epen in Zuid-Limburg met als instructeur Jo Meessen. Deze groep leerlingen zorgde ervoor dat de werkgroep de vaart erin moest houden met het samenstellen van de modules en het inrichten van het examen.
Het eerste examen werd afgenomen op 22 juli 1997 op de Slakmolen van Elsloo waar Ria en Henk Küppers, Zef Roebroeks, Hans van den Biggelaar en Onno Visser slaagden. Alleen Henk en Ria zijn nog steeds actief op hun Gitstappermolen in Vlodrop.
Edwin van Bussel leidde op zijn Collse Watermolen de eerste Brabanders op. In Gelderland werd door Klaas de Jonge lesgegeven op de Mallumse Molen. In Twente was Jozef Derkman actief op de molen van Singraven. De zaagmolen had hier zijn bijzondere aandacht.
Op het ogenblik heeft de opleiding 69 geslaagde vrijwilligers opgeleverd en wordt in het hele land op verschillende plaatsen door verschillende instructeurs lesgegeven aan cursisten.

De werkgroep Watermolenopleiding werd onlangs aangevuld met een aantal nieuwe leden, zodat de samenstelling er nu als volgt uitziet: Ans Roefs, Gerard Olink, Jan Wieffer, Jacques Ummels en Jo Meessen. De werkgroep rond momenteel een eerste aanpassing van de opleiding af door recent verschenen publicaties op te nemen in hun theoriebronnen en er een module is omgevormd tot een module over de watermolenbiotoop.

'Het vaderland roept!", het was deze opmerking die Eric Zwijnenberg maakte toen Klaas Zaal een telefoontje kreeg aan het eind van een gesprek op de molen van Maarten Dolman in IJsselstein met het verzoek om te komen malen met zijn poldermolen. Die opmerking had hij een keer gemaakt tegen de directeur van de HTS waar hij toen les gaf en om zijn inzet werd gevraagd en hij dus geen les kon geven. De studenten vonden het wel spannend en kwamen kijken. Of dat nu nog zou kunnen? Daarom een gesprek tussen enkele als eersten geslaagden en zeer recent geslaagden. Helaas moesten enkele genodigden de bijeenkomst missen. Hun opmerkingen zijn toegevoegd.

'Het vaderland roept!", het was deze opmerking die Eric Zwijnenberg maakte toen Klaas Zaal een telefoontje kreeg aan het eind van een gesprek op de molen van Maarten Dolman in IJsselstein met het verzoek om te komen malen met zijn poldermolen. Die opmerking had hij een keer gemaakt tegen de directeur van de HTS waar hij toen les gaf en om zijn inzet werd gevraagd en hij dus geen les kon geven. De studenten vonden het wel spannend en kwamen kijken. Of dat nu nog zou kunnen? Daarom een gesprek tussen enkele als eersten geslaagden en zeer recent geslaagden. Helaas moesten enkele genodigden de bijeenkomst missen. Hun opmerkingen zijn toegevoegd.

Het gilde bestaat veertig jaar. In die veertig jaar is het veranderd van een paar molenenthousiastelingen naar een organisatie met ruim 2000 leden die een gedegen opleiding van niveau organiseert. Om er voor te zorgen dat er over veertig jaar nog steeds zo'n sterke opleiding bestaat, zal er in de komende veertig jaar waarschijnlijk weer het nodige moeten veranderen.

Eric Zwijnenberg

Klaas Zaal

Linda van Kessel

Floris van Hoogstraten

"Het vaderland roept!"

De deelnemers

Op winderige dag eind augustus, na dagen van regen, komen op molen De Windotter in IJsselstein vier molenaars bij elkaar om te praten over het Gilde en hun molenaarsschap: hoe ging het vroeger, wat is er veranderd en waar moet het in de toekomst heen?
Van de vier aanwezige molenaars zijn er twee van het allereerste uur: Eric Zwijnenberg en Klaas Zaal zijn de eerste en de tweede persoon die geslaagd zijn voor het examen vrijwillig molenaar. Floris van Hoogstraten en Linda van Kessel zijn jongere leden, niet alleen in leeftijd, maar ook in jaren molenaarservaring. Om te voorkomen dat het gesprek verzandt in urenlang molentechnisch geouwehoer - een reëel gevaar als je vier molenaars bij elkaar zet - is Annemarie Kok aangeschoven. Annemarie was hoofdredacteur van het tijdschrift Noorderbreedte en was tot voor kort niet bekend met de molenwereld. Ze zal proberen het gesprek in goede banen te leiden.

Het gilde vroeger

Eric en Klaas zijn de twee langstgeslaagde vrijwillig molenaars aan tafel, ze zijn zelfs langer geslaagd dan het Gilde van Vrijwillige Molenaars bestaat. Het eerste examen was op 21 februari 1970 op molen De Kat in Zaandam. Met zichtbaar plezier denken ze terug aan die tijd. In tegenstelling tot nu was er nooit eerder iets gedaan, gezegd of geschreven voor 'hobby-molenaars', zoals ze wel eens denigrerend genoemd werden. De lesstof schreven ze zelf, molenkennis deden ze op via excursies en zo nu en dan kwam iemand een lezing geven.

150 praktijkuren maken was er niet bij, de enige die met een molen draaide was Eric. Erics ouders bezaten de Wimmenumermolen vlakbij Alkmaar als vakantiewoning. In 1967 werd die uitwendig gerestaureerd. De molenmaker bedacht dat het ook wel leuk zou zijn om de molen maalvaardig te maken, leerde Eric de beginselen van het draaien en het allereerste draaiuur door een vrijwillig molenaar was een feit. Klaas, die al zijn vrije tijd doorbracht op Het Roode Hert in Alkmaar, reed toevallig langs op zijn brommer en zag de Wimmenumermolen draaien. Klaas had al langer contact met Dick Prins, die op zijn beurt molenliefhebbers uit het hele land bij elkaar riep. Omdat Eric de enige was die ook daadwerkelijk een molen tot zijn beschikking had, kwam hij bij de club rond Dick Prins en werk zodoende de allereerste geslaagde vrij-

willig molenaar. De eerste jaren van het vrijwillig molenaarsschap zijn dus te omschrijven als een groot avontuur. Dat gold niet alleen voor de leerstof en de lessen, maar zeker ook voor het examen. Zowel de kandidaten als de examinatoren hadden geen flauw idee wat ze verwachten moesten en de uitslagen lieten na het examen nog een paar dagen op zich wachten.

Het gilde nu

De opleiding en eerste jaren als molenaar van Linda en Floris verliepen ruim dertig jaar later heel anders. Linda doorliep de opleiding in grote lijnen zoals we die nu kennen. Ze was haar hele leven al enthousiast van molens en begon aan de opleiding toen ze tegenover de molen in Uden ging wonen. Ze heeft echter ontdekt dat ze net als Klaas en Eric het draaien met molens pas écht leerde nadat ze haar diploma had gehaald.
De andere jongere aan tafel, Floris, deed het precies andersom: hij leerde eerst het molenaarsvak van binnen kennen op molen Landzigt van Zuid-Beijerland bij beroepsmolenaar Maarten Hunink. Als halve beroepsmolenaar deed hij op zijn 19e examen, vooral vanwege de verzekering.
De verhalen van Linda en Floris laten zien dat de huidige opleiding niet meer te vergelijken is met de situatie veertig jaar geleden. Van alle molens en onderdelen leer je wel iets, al wordt je geen expert. Floris was bijvoorbeeld al doorgewinterd korenmolenaar, maar stak voor zijn examen toch nog veel op over andere molentypes. Veel onderwerpen waar vroeger helemaal geen aandacht aan besteed werd, zoals veiligheid en hoe om te gaan met bezoekers, zijn nu een vast onderdeel van de opleiding. De opleiding heeft nu een opbouw en een doel en bestaat niet meer uit molenenthousiastelingen die her en der wat opsteken en het dan gewoon gaan proberen.

De moderne molenaar

De vier gesprekspartners vormen een gevarieerd gezelschap. Als jongere en als vrouw zijn Linda en Floris uitzonderingen in het ledenbestand. In het dagelijks molenaarsschap merken ze dat het publiek maar een heel beperkt beeld van 'de molenaar' heeft. Floris: "Als ik met vrienden op de stelling een biertje drink, past dat niet in het beeld van molenaar. Maar ze vinden het dan wel leuk, ook al begrijpen ze niet helemaal waarom ik het doe".
Ook de oudgedienden beseffen dat er een stereotype bestaat. Klaas: "Sommigen kleden zich ook zo nadrukkelijk als molenaar, in overall en met een boerenzakdoek om de nek. Dat houdt het cliché in stand. Vooral ouderen worden als molenaar gezien, vrouwen vooral niet".

'Vooral ouderen worden als molenaar gezien, vrouwen vooral niet'

Dat laatste kan Linda beamen: "Als vrouwelijke jonge molenaar loop je tegen dubbele vooroordelen aan. Ik krijg regelmatig vragen of het niet te zwaar is. Meestal haal ik er gewoon mijn schouders over op. De huidige cultuur binnen de molenaars maakt het voor vrouwen ook niet uitnodigend om zelf molenaar te worden."

Molens in de maatschappij

In de afgelopen vier decennia hebben Klaas en Eric gezien hoe molens dankzij molenaars en het Gilde een steeds belangrijker plaats in de maatschappij kregen. Dat begon al direct na het examen van Klaas. "Ik ben direct na mijn examen gaan draaien op molen F in de Zijpe, waar ik nu nog steeds molenaar ben. Was ik een maand later geslaagd, dan was de molen een vakantiewoning geworden en had hij jarenlang stilgestaan. Nu is het echt weer een werkend monument. Later heeft de molen weer een vijzel gekregen en nu kan hij weer op de polder malen. Was ik geen molenaar geweest, dan had het er voor deze molen veel slechter uitgezien". Ook de molen van Eric bemaalt de polder.
De vele draaiende molens in Nederland zorgen voor draagvlak. Linda: "hoe meer wij draaien, hoe vaker we ook gevraagd worden te draaien voor speciale gelegenheden. Het leeft echt ontzettend in het dorp". "Het is dankzij de vrijwillig molenaars dat bijvoorbeeld vreugde- en rouwstanden in ere worden gehouden en zo hun bijdrage aan de maatschappij leveren", voegt Klaas toe.
De betrokkenheid bij molen strekt verder dan alleen enthousiast worden van een draaiende molen, vindt Eric: "Molenbesturen en molenaars zijn de afgelopen veertig jaar veranderd van hoogopgeleide eliteclubs naar gevarieerde gezelschappen. Dat laat zien dat molens breder gedragen worden".

Molens moeten malen

Het belangrijkste is volgens alle vier dat molens nog echt malen, dat zorgt ervoor dat de boodschap pas echt aankomt bij het publiek.

De vader van gastheer Maarten Dolman komt voor op de eerste ledenlist van het Gilde. Links naast hem zijn vrouw en rechts twee vrijwilligsters in de bij de molen horende winkel. De oudste zoon is sinds kort ook vrijwillig molenaar.

Klaas en Eric vinden het zelf ook geweldig om met hun molen de polder leeg te malen. Eric: "Dat is echt fantastisch. De boeren zijn er enorm mee geholpen, ik zeg mijn werk er gewoon voor af, malen is belangrijker". Ook Klaas begint te glimmen: "Het is voor mijzelf een absoluut hoogtepunt, maar ook voor het publiek. Als je de polder bemaalt dan zien mensen echt wat een molen kan en accepteren ze het onderhoud en de subsidies ook meer. Toen in de krant stond dat veel molens in de Zijpe bij moesten springen omdat de gemalen het niet konden bolwerken kwamen daar heel veel positieve reacties op".
Op de korenmolen merkt Floris hetzelfde. "Als ik vrienden vertel dat je nog een echt product maakt en daar mensen blij mee maakt, vinden ze een molen al een heel stuk interessanter. Het gaat dan echt meer leven".

'Hoe zorgen we dat over veertig jaar nog steeds overal molens zien draaien?'

Toekomst

Omdat molenaars met molens draaien, leven molens heel sterk in de samenleving. Je ziet ze overal op de televisie en in reclames. Als molenaarsgilde zijn we dus een heel eind gekomen, maar we moeten ook zorgen dat dat zo blijft. Het ledenbestand van het Gilde vergrijst. Om ook in de toekomst voldoende mensen te hebben moeten er straks honderd geslaagden per jaar bijkomen. De opleiding is onlangs vernieuwd en verbeterd. Het is een echte beroepsopleiding en het woord 'vrijwillig' gaat minder gebruikt worden om professioneler over te komen. De grootste vraag is daarmee echter nog niet beantwoord: hoe zorgen we dat we over veertig jaar nog steeds overal molens zien draaien?
Eric denkt dat de aanwas van nieuwe molenaars vooral een verantwoordelijkheid van de huidige molenaar is. "Nieuwe aanwas is lastig te forceren. Het zijn de molenaars zelf die er grotendeels verantwoordelijk voor zijn en die zijn zich ook wel bewust van het probleem". Floris: "Wat het niet eenvoudiger maakt is dat molenaar zijn één van de honderden dingen is die je kan doen. Mensen hebben zo veel opties, weinigen hebben er niet eens weet

"Van alles komt erbij kijken"

Jan Versteegde, vrijwillig molenaar op oliemolen De Passiebloem in Zwolle, vertegenwoordigt een nieuwe generatie jonge molenaars. Helaas moest hij op het laatste moment verstek laten gaan voor het gesprek in IJsselstein. Hieronder zijn bijdrage.

Trots

Ik ben gediplomeerd molenaar op een molen die 2000 bezoekers per jaar trekt, en die 200.000 omwentelingen per jaar maakt. Daar ben ik best trots op. Maar ik ben natuurlijk nog steeds een groentje vergeleken met molenaars die al van kinds af aan in het vak hebben gezeten. Dit werk is belangrijk en veelzijdig, maar soms ook verantwoordelijk. Als je te jong bent, mag je niet alle taken uitvoeren, want pas vanaf je zestiende kan je verzekerd worden.
Een vriend van mij was al molenaar en nodigde mij uit op de molen. Ik ben blijven hangen en na een halfjaar de opleiding gaan doen. In de Passiebloem wordt sinds een aantal jaren weer regelmatig olie geslagen. Dat paste een klein beetje bij mijn studie natuurkunde. Als er olie geslagen wordt, moeten er minimaal drie mensen aanwezig zijn. Anders is het niet mogelijk het proces gaande te houden. Verder staat er ook een koekenbreker in de molen die we met de hand moeten bedienen. Dus voor vrijwilligers is en was volop plaats.

Veel contacten

Ik kom regelmatig mensen tegen die denken dat je als molenaar alleen maar moet zorgen dat de wieken af en toe draaien. Niets is minder waar. Van alles komt erbij kijken. Er zit een commerciële en de organisatorische kant aan, maar ik heb ook zijdelings te maken met de biotoop van de molen, met de gemeente en projectontwikkelaars en bezwaarschriften. Dat is erg interessant.
Als student vind ik het ook belangrijk dat ik met veel mensen in contact kom. Ook daarvoor is De Passiebloem een goede plek. Het is namelijk belangrijk dat we de bevolking van Zwolle zoveel mogelijk bij de molen betrekken zodat we op steun van veel mensen kunnen rekenen. Ik spreek ook regelmatig Zwolse ondernemers die graag op een of andere manier een bijdrage leveren.

Theorie in de praktijk leren

Ik denk wel dat het belangrijk is dat je zeker weet dat het werk je ligt. De beste strategie is een keer mee te draaien. Verder moet je wel werken in het weekend. Bij De Passiebloem komen de meeste bezoekers op zaterdag, dus dat hoort er zeker bij. Je kunt misschien beginnen met rondleidingen geven, zoals ik zelf ook heb gedaan. Je hebt dan contact met de gasten en natuurlijk met je eigen maal-team zodat je snel leert wat zich in de molen afspeelt. Als je dat daarna enthousiast bent geworden, kan je de molenaarsopleiding volgen en helpen bij alle taken. Voor de theorie en de exameneisen hoef je niet bang te zijn. Dat is goed te doen. Als je al vrijwilligerswerk doet, kunt je de theorie bovendien in de praktijk leren.

Gerben Rink

Bovenstaande bijdrage over Jan Versteegde stond in het verenigingsblad van De Hollandsche Molen: Molens 106, mei 2012.
Jan Versteegde is 28 jaar en sinds 2007 een van de molenaars op de Passiebloem in Zwolle.
Foto: Roelof Kooiker.

van dat molenaars bestaan. Veel mensen hebben er simpelweg geen tijd meer voor". Met dat laatste is Linda het niet helemaal eens. "Je kan net zo veel of weinig tijd aan je molenhobby besteden als je wilt. Het hoeft helemaal niet meer tijd te kosten dan het bespelen van een muziekinstrument of de voetbalclub".

Molens doen er toe

Waar de deelnemers het wel over eens zijn is dat het positief is dat er veel aandacht is voor molens op basisscholen. Door molenlespakketten worden kinderen al vroeg bewust gemaakt van molens. Ook het bezoek van schoolklassen kan op termijn zijn vruchten afwerpen. Als molenaar hun molens openstellen op dagen dat er veel bezoek komt en we zo veel mogelijk mensen kunnen laten zien dat molens nog steeds bruikbaar zijn, dan kunnen we hopelijk ook de toekomst van molens als draaiend en malend werktuig veilig stellen.

Dat molens er nog steeds toe doen en dankzij hun molenaars een plaats in de maatschappij hebben blijkt wel aan het eind van de middag. Molenaars kunnen onderling lang ouwehoeren, maar Klaas en Eric hebben toch haast om weg te komen. De vele regen zorgt overal in Nederland voor problemen en Klaas is door het waterschap gevraagd of hij met molen F bij wil springen. Dankzij zijn molenaarschap kan molen F ook in 2012 nog gebruikt worden waar hij ruim 120 jaar geleden voor gebouwd is.

"Dat moet in je bloed zitten"

Frans Verra, een van de oprichters van het Gilde was voor de bijeenkomst in IJsselstein verhinderd. De molenplicht op de molen in Aarlanderveen waar hij woont ging voor. Het had kort daarvoor heftig geregend. Hieronder een aantal gedachten uit zijn handgeschreven herinneringen.

In 1965 hadden ze in al een soort examen voor molenaars in Terschuur bij Barneveld. Het ontbreken van erkenning maakte dat ze niet an de bak kwamen. Want molenaar kon je niet leren. Dat moet in je bloed zitten. Het moet je met de paplepel zijn ingegeven zo vond men. En men vond het niet nodig om regelmatig te draaien. Men deed maar wat. Het stilstaan was de aanleiding voor ons liefhebbers om wat te ondernemen.

Ik was vanaf 1965 in de leer bij een molenaar. In 1968 ontmoette ik Dick Prins tijdens een excursie van De Hollandsche Molen door het land van Heusden en Altena. Hij zou een centraal punt regelen voor de 'enthousiastelingen'. In de andere bus was het Jan den Besten die uitleg gaf zonder te beseffen dat ik twee jaar later op zijn Oude Doorne Molen te Almkerk examen zou doen.

Later kreeg een prachtig handgeschreven bief. Of ik kon komen naar Leiden naar Leiden voor een bijeenkomst met gelijkgezinde enthousiastelingen in het Karrewiel in Leiden. Gelijkgestemden die een scholing wilden, een onpartijdig diploma en een onpartijdige deskundige examencommissie. Thuiswedstijd voor mij. Helemaal mee eens. Maar besefte dat het een lange weg zou worden. Na de lunch molens bezocht . Onder andere naar de Lijkermolen waar een groepsfoto is gemaakt. De volgende bijeenkomst was bij Eric Zwijnenberg op zijn studeerkamer bij zijn ouders in Amsterdam. Daar keken we ook naar een filmpje van de restauratie van de molen van Eric's ouders in Egmond aan den Hoef. Zo ging het verder en werd Jan den Beste bereid gevonden om ons op te leiden, materiaal te schrijven en te tekenen. Maar door de landelijke molenorganisatie werden met weinig enthousiasme ontvangen.

Maar desondanks groeide het Gilde snel. Wel maakt hij zich zorgen dat molenaars zich gaan verplaatsen in het vak van molenmaker en zo niet alleen zichzelf in gevaar brengen, maar ook de molen als werktuig kunnen schaden.

De windmolen is voor buitenlanders misschien wel het meest bekende symbool van Nederland. Voor Nederlanders zelf is de molen vaak 'heel gewoon'. De molen hoort bij het dorp, de stad of de polder. Die staat daar, draait af en toe en soms kan je binnen kijken en krijg je uitleg van de molenaar. Veel Nederlanders gaan alleen kijken op een open dag of als er buitenlanders op bezoek zijn.

Geschiedenis molenbehoud

Het RCE gebouw

Verwondering, kennis, liefde

Eenmaal binnen begrijpen bezoekers de magie van de draaiende of malende molen. Het zijn aparte monumenten.
Verwondering over, kennis van, liefde voor: die drie dingen vormen de basis om de toekomst van monumenten veilig te stellen.

De verwondering is terug te vinden bij de bezoekers en de molenliefhebbers. Verwondering over het bouwwerk, het beteugelen en het benutten van de kracht van wind of water, de eeuwenoude techniek, het vernuft van onze voorouders, het ambacht van molenaar en molenmaker, dat alles nog kan functioneren en de tijdreis die je meemaakt als eenmaal binnen bent.

De kennis van het vak molenaar is gelukkig net op tijd bewaard gebleven omdat ruim 40 jaar geleden enthousiastelingen en beroepsmolenaars inzagen dat dit ambacht uit zou sterven als het niet werd doorgegeven aan een nieuwe generatie. De schaarse resterende beroepsmolenaars gaven hun vaardigheden door aan vrijwilligers, die zich in 1972 landelijk in het Gilde van Vrijwillige Molenaars en in Friesland in 1975 in het Gild Fryske Mounders verenigden. Een aantal korenmolenaars zag kans beroepsmatig te blijven malen en verenigde zich in het Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde (1976). In die jaren reageerde niet iedereen enthousiast op dat 'stelletje

amateurs' die op de molens rondhingen.
De drie Gilden hebben achteraf gezien niet alleen een cruciale rol gespeeld in het behoud van het molenaarsambacht maar zij hebben over de jaren ook een grote invloed gehad op het molenrestauratiebeleid van de rijksoverheid.

Ook de kennis en het vakmanschap van de molenmaker kon ternauwernood blijven voortbestaan. Rond 1900 begon het grootste deel van de duizenden Nederlandse molens te verdwijnen. Ingehaald door de tijd, door andere moderne aandrijfmiddelen en nieuwe efficiëntere productiemethoden werden zij massaal afgedankt en gesloopt. Om die ontwikkeling te keren werd in 1923 vereniging De Hollandsche Molen opgericht. Haar voornaamste doelstelling was dat molens economisch rendabel konden blijven draaien door bijvoorbeeld technische ontwikkelingen en innovaties in molens te stimuleren. Deze aanpak vertraagde de teloorgang wel maar stopte deze niet.
Met de inwerkingtreding van de Monumentenwet in 1961 ontstond er een structureel kader voor de bescherming van monumentale gebouwen en ging de rijksoverheid een actieve rol spelen in het molenbehoud. In 1966 formuleerde de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, een voorganger van de huidige Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de nota Instandhouding van windmolens.
Er waren op dat moment nog ongeveer driehonderd bedrijfsvaardige molens; beroepsmatige molenaars en molenmakers waren er vrijwel niet meer. Na een analyse van het molenbestand, met de bedrijfsvaardigheid van molens als beginsel voor bescherming, werd er beschreven wat er nodig was om het Nederlandse molenbestand blijvend op peil te houden en het aantal werkende molens zelfs enigszins te vergroten. Hiermee werd ook het ambacht van molenmakers en hun kennis gewaarborgd voor de toekomst.

De liefde voor molens kwam tot uiting in talloze lokale stichtingen en verenigingen die werden opgericht om molens te beschermen, de vrijwilligers die het zich het lot van de molens en het molenaarsvak aantrokken en de overheden die de waarden van de molens onderkenden. Sinds de jaren '60 is er veel bereikt. Het aantal gerestaureerde en/of bedrijfsvaardige molens is tot ruim 1100 gegroeid. Door de subsidiëring van onderhoud en restauraties konden de laatste overgebleven molenmakerijen een doorstart maken en nieuwe bedrijven konden starten.
Er is veel gepubliceerd over molens en molenbouw en digitaal is er veel informatie beschikbaar. De Nationale Molendag en de regionale molendagen zijn al decennia het uitgelezen moment om de molens te promoten.
Inmiddels staan de eigenaren en de rijksoverheid al meer dan een halve eeuw zij aan zij bij de zorg voor molens. Er is veel bereikt: ruim duizend molens zijn gered en gerestaureerd, de beroepen van molenaar en molenmaker bleven bestaan, veel van de oude kennis en vaardigheden rondom molens bleef behouden en molens zijn voor velen een bron van inkomsten en van ontspanning.

Restauratiefilosofie Rijksdienst Monumentenzorg

Het voornaamste uitgangspunt bij een molenrestauratie in de afgelopen tientallen jaren was dat de molen weer bedrijfsvaardig moest worden gerestaureerd. Herbestemming, wat voor andere monumenten als heel normaal werd beschouwd, werd voor molens resoluut afgewezen. Molens moesten hun oorspronkelijke functie (weer) uitoefenen.
De oprichting en het bestaan van het GVM heeft zeker invloed gehad op de manier waarop molenrestauraties en –reconstructies werden uitgevoerd en op het molenbeleid van de rijksoverheid. Molens moesten gaan draaien en het liefst ook gaan werken; het restauratiebeleid was daar tot voor kort op afgestemd.

Hoe meer vrijwillige (en professionele) molenaars erbij kwamen des te meer molens 'konden en moesten' er gaan draaien. Het financiële tij zat mee, er waren geldelijke mogelijkheden voorhanden. In de jaren 70 en 80 werden ook veel binnensteden historisch 'teruggerestaureerd'; molens gingen mee in deze stroom. Molens hadden binnen monumentenland een 'status aparte' en ze kregen een andere behandeling dan alle andere monumenten. Was het verplaatsen van een kasteeltoren, een huis of een kerk 'not done', bij molens had niemand moeite met verplaatsingen als de molen daardoor een betere windvang zou krijgen. Kwamen recon-

structies bij andere monumenten nauwelijks voor, bij molens werd een reconstructie, om hem weer draaiend en het liefst malend te krijgen, eerder als een pre gezien dan als een probleem. Het verwijderen en/of vervangen van bijgebouwen, diesel- en elektramotoren, 'nieuwerwetse' toevoegingen, schuren, oude vloeren en ander historisch materiaal diende regelmatig het hogere doel van een gerestaureerde maalvaardige molen. En de vrijwillige molenaar stond al in de startblokken om met de molen te beginnen.
Vele tientallen miljoenen guldens en later euro's zijn via de rijksdienst geïnvesteerd in molenrestauratie en -onderhoud. Dat was ook nodig want voor moleneigenaren is het moeilijk om inkomsten te genereren uit hun molens. Gezien het belang van het behoud van het immaterieel erfgoed zoals het vak van molenaar en omdat een vrijwillig molenaar goed zorg draagt voor 'zijn' molen was het ook zinvol om het Gilde van Vrijwillige Molenaars financieel te ondersteunen. Een draaiende molen kost minder geld dan een stilstaande. Binnen molenaars en moleneigenaar kringen werden echter langzamerhand ook vraagtekens gezet bij bepaalde molenrestauraties, -verhogingen en -reconstructies, goedbedoelde ver-/herbouwpraktijken en de praktische omgang met molens. Sommigen constateerden al de teloorgang van interessante bouwsporen, waardevolle interieurs en bijgebouwen en mechanieken.
De roep om molens (en molenrompen) minder nadrukkelijk als werktuig maar in eerste instantie als monument van de geschiedenis van de techniek te beschouwen werd luider. Niet alle molens zouden hoeven te malen. Net als de eerste vrijwillige molenaars veertig jaar geleden weinig serieus werden genomen door de molenwereld, zo werden deze critici ook niet serieus genomen en als luizen in de pels beschouwd door de huidige molenwereld.

Betekenis van het GVM voor het molenbeleid

Herziening van het molenbeleid werd noodzakelijk omdat de inzichten over de manier van restaureren in de laatste jaren sterk waren veranderd en omdat het restauratiebeleid van molens niet parallel liep met het restauratiebeleid van alle andere rijksmonumenten.
Het molenbeleid, met de 'status aparte', moest op diverse vlakken in de pas gaan lopen met het restauratie en onderhoudsbeleid van al het andere onroerend erfgoed. Toen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed het bestaande molenbeleid op de helling zette, gaf dat grote onrust in molenland. Wat de molenwereld als 'normaal' beschouwde en waar men aan gewend was, kon in de nabije toekomst ineens niet meer. Voor molens met een rijksmonumentenstatus geldt: geen molenverplaatsingen, geen verhogingen, geen totaal reconstructies en herbouw met behoud van de rijksmonumentenstatus meer. Maar wel meer aandacht voor bouwhistorie en archeologie. Net als bij alle andere onroerende rijksmonumenten.

Discussie met Gildeleden over het molenbeleid

Uitgangspunten voor het nieuwe molenbeleid is de monumentale waarde van de molen, zijn plaats in het landschap en zijn functie in de maatschappij. Belangrijk is een objectieve, op de afzonderlijke molen toegesneden waardering van wat er op dit moment is.
De monumentale waarde kan bestaan uit bijvoorbeeld de locatie, het gebouw en het eventuele gaande werk, de bouwhistorie en de geschiedenis van de plek of de combinatie hiervan. Omdat molenreconstructies niet meer in de lijn van het molenbeleid liggen, neemt de vraag naar vrijwillige machinisten op een dieselgemaal in of bij een molenromp of vrijwillige molenaar van een elektrische maalderij zoals in de gerestaureerde Kepelse Meule te Roermond in de toekomst misschien toe?
Het laten werken van de molen is niet meer het enige uitgangspunt van het beleid maar laten draaien en malen van molens wordt door de rijksoverheid nog steeds als een zeer belangrijk punt gezien zolang de monumentale waarden niet in het gedrang komen.
Het bestaan van het Gilde van Vrijwillige Molenaars en de inzet van alle actieve leden wordt dan ook als één van de zeer belangrijke schakels gezien van het molenbehoud en het voortbestaan van het molenaarsambacht.

Molenaarspraktijk en het nieuwe molenbeleid

Meestal weet de molenaar zelf het beste wat speciaal is aan de molen, welk uniek materiaal hij/zij in handen heeft, wat de zwakke punten van de molen zijn, wat oud en uniek is en waar hij/zij zorgvuldig mee om moet gaan. Al het oude materiaal wat je vervangt, is voorgoed verdwenen. Soms zit er niets anders op dan vervanging, soms bestaat er een oplossing voor behoud. Dat is niet altijd de meest makkelijke en goedkope oplossing maar wel de moeite waard.
Enkele molens bevatten waardevol uniek oud bouwmateriaal. Daar moet je voorzichtig mee omspringen. Wanneer daar 'volle bak' mee gedraaid wordt, zullen veel van deze onderdelen in de loop van de tijd vervangen moeten worden. Daardoor wordt de molen historisch gezien steeds 'armer' en minder interessant.
De molenaar van een monumentale molen moet zich realiseren waarmee hij/zij werkt. Het is geen crossauto maar een oldtimer.
Is het er allemaal echt zoveel slechter op geworden? Ben je als vrijwillig molenaar buitenspel gezet? Nee, maar de vrijwillige molenaar wordt wel aangesproken op gezond verstand en historisch besef. Sommige molens of onderdelen in molens moet je extra voorzichtig behandelen; behoud gaat dan boven intensief gebruik.
Samen met zorg voor veiligheid en goed gastheerschap is cultuurbeheer één van de nieuwe uitdagingen voor de vrijwillige molenaar van de toekomst.

Sectie Molenbehoud RCE

Opleiden over de grens

Dat de opleiding van het Gilde succesvol is blijkt ook uit het feit dat in andere landen en werelddelen molenaars te vinden zijn die zijn opgeleid door Nederlandse vrijwillige molenaars. Het vrijwillig molenaarschap heeft er dus niet alleen voor gezorgd dat in ons land de molens bleven draaien, maar ook door vrijwilligers in den vreemde zijn gaan malen.

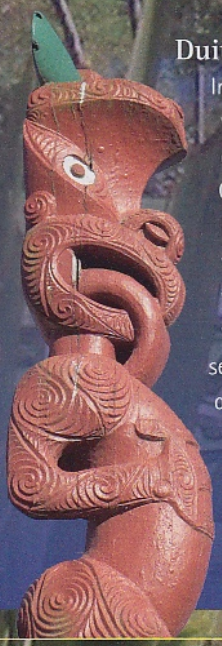

Duitsland

In Oeffelt worden met enige regelmaat mensen uit het Kleverland, het gebied net over de grens van Noord Limburg, opgeleid door de vrijwilligers uit de begin periode van het Gilde Theo van Bergen en John Houben. Met hun Nederlandse diploma draaien ze tegenwoordig aan beide kanten van de grens. In Berlijn zijn molenaars door bemiddeling van een molenaar mensen opgeleid door een Nederlandse vrijwillige molenaar. Ook bestaan er goede contacten tussen de afdeling Groningen en Niedersachsen wat betreft de opleiding ook al is die daar bestuurlijk anders ingebed.

Oostenrijk

Nog niet zolang geleden zijn er molenaars opgeleid voor de gerestaureerde en weer in gebruik genomen molen van Retz. Door bemiddeling van Gerrit Keunen, een van de oprichters van het Gilde die betrokken was bij de restauratie, verzorgde Petro van Doorne van de afdeling Gelderland begin 2011 een cursus die deels plaats vond in Nederland.

Verenigde Staten

Begin 2007 kwam Alisa Crawford naar Nederland. Ze had in Holland Michigan kennis gemaakt met vrijwillig molenaar Aggie Fluitman. Zij was daar verantwoordelijk voor molen De Zwaan die uit Vinkel afkomstig is. Dat was voor haar aanleiding om naar Nederland te gaan en opgeleid te worden tot vrijwillig molenaar. Nadat ze geslaagd kwam ze twee jaar later terug om ook de opleiding van het AKG te volgen. Zo staat er op de korenmolen De Zwaan nu een volledig gediplomeerd molenaar. Op 19 maart 2010 slaagde New Yorker Chris West, die zijn

Marc Crins Molenzeilen

Hou streekeigenschappen in ere !

- Nieuwe molenzeilen, diverse mogelijkheden
- Reparaties van uw oude zeilen
- Lui-matten
- Bil kussens (in zeildoek)
- Aanverwante artikelen

Vraag vrijblijvend een offerte aan!

Dionysiusstraat 22
6071 KH Swalmen
tel. 0475-850284

gsm: 06-20949805
www.molenzeilen.com

opleiding kreeg op de Eenhoorn in Haarlem, als vrijwillig molenaar. Nadat hij een aantal jaren in Nederland heeft gewerkt keerde hij in juli dat jaar terug naar de VS.

Brazilië

Jan Heijdra bouwde als molenarchitect een molen in Castrolanda voor de van oorsprong Nederlandse emigranten. De opleiding verzorgde hij zelf. Een paar jaar later bouwde hij opnieuw een molen. Nu in Hollambra dat was gesticht in 1948 door Zuid Nederlandse emigranten. Het opleiden was een beetje teveel van het goede. Hij vroeg Wieke Goofers die hij had leren kennen om de opleiding voor haar rekening te nemen. Zo kwam Wieke, secretaris van het Gilde uit de begintijd van het Gilde, in Holambra terecht om er mensen op te leiden voor de gebouwde korenmolen.

Australië

In dit land bouwde een geïmmigreerde Nederlander een kopie van De Lelie uit Puttershoek aan de rand van een natuurreservaat ten zuiden van Perth waar dus nu ook gemalen wordt. En ook in Nieuw Zeeland vindt je een korenmolenaar met Nederlandse roots.

De artikelen daarover zijn terug te vinden in de Gildebrieven van de afgelopen vijf jaar.

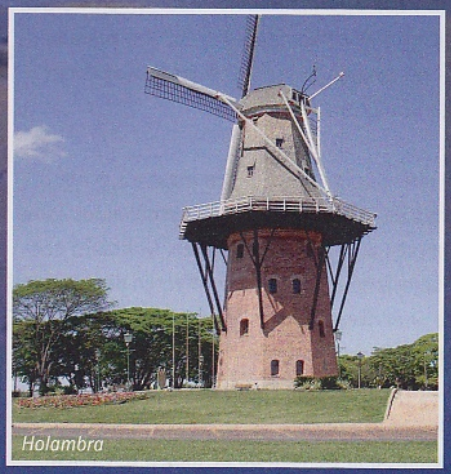
Holambra

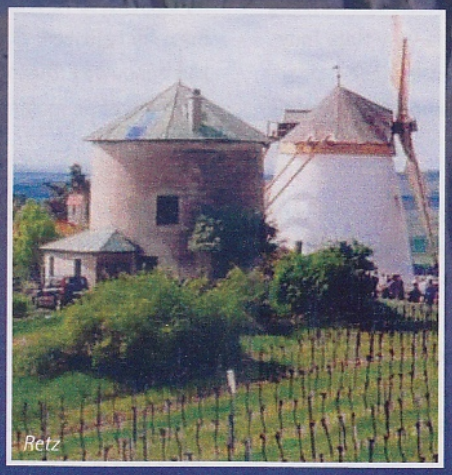
Retz

Holland Michigan

Soms worden mensen al op jonge leeftijd geraakt door molens. Al dan niet door ouders of de molen in de buurt. Ze zijn geïnteresseerd in het draaien en malen en interesseren zich voor techniek en wat er allemaal gebeurt. De zonen van beroepsmolenaar Maarten Dolman vormen daarvan een voorbeeld. De oudste zoon is inmiddels geslaagd voor het diploma. De jongste, William (links), is nog niet zover. Een aantal jaren geleden stond hij bij een examen op de molen al een beetje voor te zeggen. Hieronder aandacht voor enkele van deze enthousiastelingen.

Jong geleerd, molenaars in de dop

Aan het woord: **Tony Hop**

Op een stormachtige zaterdag draaien de wieken van "Hoop Doet Leven" in Made vrolijk rond. Molenaar Kees Fitters heeft ook vandaag weer hulp van twee jonge molenaars. Een van hen is Tony Hop. Tony is nu 14 jaar en is vrijwel elke zaterdag op de molen te vinden. Door de week gaat hij naar het Dongemond college in Raamsdonksveer als leerling van 2 Havo.

Tony is al zijn hele leven gek van molens. Mijn moeder heeft me verteld dat ik zelfs al als 3 jarig knulletje steeds naar de molen wilde gaan kijken! Toen ik 11 was ben ik echt mee gaan helpen hier op de molen in Made. En ik heb weinig zaterdagen gemist sinds die tijd. Dat Tony een fanatieke molenaar is straalt er van af. Ondanks het feit dat hij nog niet aan de molenaars opleiding kan beginnen heeft hij al heel veel praktische kennis opgedaan. Heel behendig laat hij zien hoe de molen stil gezet wordt en de zeilen worden opgerold. Maar ook over het malen van maïs voor diervoeders of voor de jeneverstokerij weet hij boeiend te vertellen. Tony zou best beroepsmolenaar willen worden maar hij realiseert zich dat hij met dit beroep niet echt een bestaan kan opbouwen. Dus maakt hij daarom toch maar eerst huiswerk om daarna met de molenhobby aan de slag te gaan!

De molen in Made is uiteraard zijn favoriete molen maar als goede tweede kiest hij de poldermolen in Hank, deze is heel mooi aldus Tony. Er zijn nog vele molen aspecten die Tony nog wil leren. Uiteraard een goede kennis van de weersomstandigheden en de effecten daarvan op de molen is een uitdagend onderwerp. Maar ook kennis van de diverse graansoorten, houtsoorten en de terminologie van alle molenonderdelen staan zeker nog op zijn lijstje. En hij kan haast niet wachten om met zijn molenaarsopleiding te beginnen!
Sinds kort is Tony ook regelmatig in Dongen op de molen te vinden!

Aan het woord: Wouter Busio

Vandaag is de wind niet al te best dus hebben de molenaars van molen De Lelie in Etten-Leur besloten de molenstenen schoon te maken. Wouter Busio is dan ook druk in de weer met stofzuiger en handveger en blik om dit klusje te klaren. Wouter is 15 jaar en helpt al meer dan twee jaar mee op deze molen. Ook in Den Hout waar hij woont, is hij al 3 jaar geleden begonnen als de vaste hulp van molenaar Jelle op molen De Hoop. In Den Hout draait de molen eigenlijk altijd op zondag en meestal ben ik om de week hier op De Lelie, aldus Wouter.

Wouter gaat door de week naar de Zwaaikom in Oosterhout waar hij nu in het 3e leerjaar zit en de opleiding tot hovenier volgt.
Op jonge leeftijd is Wouter al gefascineerd geraakt door molens. "Mijn ouders gingen in Den Hout een huis bouwen en wij moesten een tijdje bij mijn tante gaan wonen. Ze woonde recht tegenover de molen in Den Hout dus ik ben er toen heel vaak geweest met mijn vader of moeder. Ik weet nog dat Piet Kruizenga toen de molenaar was op De Hoop.
Toen ik ongeveer 13 was ben ik meegaan helpen op de molen. Twee jaar geleden heb ik tijdens de WestBrabantse Molendag De Lelie bezocht en Fer van Bergen heeft mij toen gevraagd of ik het leuk vond om ook hier mee te gaan helpen. Dat heb ik gedaan en ondertussen heb ik al heel veel geleerd. Ik vind het erg leuk dat ik op beide molens zoveel dingen mag doen, zoals vandaag de molenstenen schoonmaken maar ook het malen en het afwegen van meel voor de verkoop."

"Ik ben nu 15, in april wordt ik 16 en dan ga ik direct starten met mijn molenaarsopleiding! Ik word gesponsord door de molenaars van stichting molen De Lelie als waardering voor al mijn hulp. Ik vind dat op mijn beurt weer super van de mannen! Ik kijk er echt naar uit om met de opleiding te beginnen want er zijn nog heel veel dingen die ik wil weten!"

Aan het woord: Pim Achthoven

Een jaar geleden zat ik in de trein naar de molenaardag. Toen de trein Windesheim passeerde wees de coupee-genoot op de molen. Ik raakte in gesprek met Pim (toen 11 jaar) die met zijn ouders ook op weg was van Zwolle naar Arnhem. Hij vertelde dat de molen 's morgens nog had gedraaid, maar dat de molenaars daarna naar de molenaardag moesten. Hij wist dat omdat hij elke zaterdag ging helpen op de molen bij hem om de hoek. Hij was bezig met een spreekbeurt over de molen.

Later ontving ik van hem zijn spreekbeurt die hij - met powerpoint - gehouden had voor zijn klasgenoten. Eerst met een inleiding en de geschiedenis van de molen (de laagste stellingmolen van Nederland, 2,40 m) in de klas. Hij memoreerde ook de berichtgeving in de oorlog met de wieken als de Duitsers joodse mensen kwamen ophalen. En daarna werd de presentatie voortgezet op de molen. Waar hij rondleidde en een uiteenzetting gaf over de steenzolder, de meelzolder en hij duidelijk maakte dat je kap niet kon bezoeken: te klein en te gevaarlijk.
En bij dat alles kwamen de begrippen voorbij die molenaars kennen.

Aan het woord: Max de Leeuw

Molen Hoop Doet Leven in Made haalt met gemak het record jongste molenaars van Brabant! Want naast de 14 jarige Tony is ook Max de Leeuw de vaste hulp van molenaar Kees Fitters. Max is ook 14 jaar, woont in Made en hij gaat in Oosterhout naar school, naar de Zwaaikom. Hij zit in het twee leerjaar. Max en Tony hebben bij elkaar op de lagere school in de klas gezeten maar wisten toen eigenlijk niet van elkaar dat ze een gedeelde hobby hadden. Max ging vroeger als 5 jarig manneke altijd met zijn Opa naar de molen. Mijn Opa en Oma wonen nu nog steeds in hetzelfde huis tegenover de molen, aldus Max.
Max helpt al vanaf zijn 10e jaar mee op de molen. Meestal is hij op zaterdag in de molen te vinden maar soms helpt hij ook thuis mee. In de tussentijd heeft Max al heel wat molenkennis opgedaan en hij wil als hij 16 is graag aan de molenaars opleiding beginnen. "De molen is in 2010-2011 gerestaureerd en toen heb ik veel meegeholpen en ook veel geleerd. Ik heb ook een paar keer op een echte watermolen mee kunnen helpen", vertelt Max trots. "In Eindhoven, mijn vader woonde toen daar." Dat de wind soms voor onverwachte momenten kan zorgen weet Max maar al te goed. "Op een zaterdag stond er veel wind, zoveel zelfs dat een zak maïs van het kaar viel met als gevolg dat door de kieren van de luiken de maïs twee zolders naar beneden viel. De hele molen lag onder de maïs! Dus toen hebben we de hele middag staan poetsen om alles weer netjes te krijgen."
Ook dat hoort bij het molenaar zijn.

Met dank aan Peet Quintus voor de bijdrage uit De Meule.

Verantwoording Jubileumnummer

Dit nummer geeft een overzicht van 40 jaar geschiedenis en een kijkje naar de toekomst. Daarbij is gebuikt gemaakt van het materiaal dat oude Gildebrieven gaven en aangevuld met informatie van velen die bij de ontwikkelingen van het Gilde betrokken waren. Het artikel over Evert Smit is gebaseerd op het in memoriam bij het overlijden van Piet Groot en Klaas Zaal in de Gildebrief. Voor het artikel over de eerste opleider Jan den Besten is geput uit meerdere bronnen en het gesprek dat de voorzitter en de eindredacteur met hem hadden.
Wij zijn iedereen dankbaar die heeft bijgedragen aan de totstandkoming van dit jubileumnummer. Dat geldt ook de adverteerders. En natuurrlijk de sponsors SIMAV en de gemeenten Leudaal, Geldrop en Olst/Wijhe. Daarbij mag zeker niet vergeten worden Drukkerij De Bunschoter die gedurende 30 jaar heeft gedrukt, en zijn vormgever Henk van der Schuur zonder wiens inventiviteit en oplossend vermogen in samenwerking met de eindredacteur de Gildebrieven niet gemaakt zouden zijn.

De Gildebrief

De Gildebrief is het verenigingsblad van het Gilde van Vrijwillige Molenaars (GVM) en verschijnt vier keer per jaar in een oplage van 2300 stuks in de maanden maart, juni, september en december.
De verantwoordelijkheid voor de inhoud van artikelen berust bij de auteur. De redactie is, tenzij anders vermeld, verantwoordelijk voor het geheel van het blad. Het bestuur is verantwoordelijk voor zaken die duidelijk een Verenigingskarakter hebben.

Het bestuur van het Gilde bestaat uit:

Voorzitter: T.V. (Theun) Vellinga,
Venkel 21, 8252 CH Dronten, tel. 0321-317465
voorzitter@vrijwilligemolenaars.nl

Secretaris: Bas de Deugd,
Dirk Karstraat 47, 4143 AX Leerdam, tel. 0345-630112
secretaris@vrijwilligemolenaars.nl

Penningmeester: Reinier den Uijl,
Kasteel Hasselholtstraat 1, 6043 XG Roermond, tel. 0475-326112
penningmeester@vrijwilligemolenaars.nl

Coördinator opleidingen: Vacature

Afdelingscoördinator: Ingrid Friesema,
contacten afdelingen, regio en bliksemafleider,
Rhodosdreef 86, 3562TH, Utrecht, tel. 030-2619928
afdelingscoordinator@vrijwilligemolenaars.nl

Biotoopaangelegenheden: Jan Chris Wagenaar,
Beijumerweg 1048, 9731 CX Groningen, tel. 050-5490888
biotoop@vrijwilligemolenaars.nl

Andere belangrijke vrijwilligers:
De vrijwilligers die actief zijn voor zaken als ledenadministratie, website, bliksem afleiders, examencoördinatie, ARBO en Veiligheid, en verzendingen lesmateriaal.

Het Gilde is een ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling) organisatie.

Abonnement niet-leden en advertenties

Niet leden van het Gilde kunnen zich abonneren op de Gildebrief door donateur van het Gilde te worden voor het minimale bedrag van 21.50 Euro. Voor bedrijven of instellingen die gelieerd zijn aan 'de molenwereld' bestaat de mogelijkheid in de Gildebrief te adverteren. Informatie is verkrijgbaar bij de penningmeester en de redactie.

Productie Jubileumnummer

Redactie: Eindredacteur van de Gildebrief
Huub (H.P.) van Est, Zenegroen 302, 8935 KP Leeuwarden
redactie@vrijwilligemolenaars.nl

Vormgeving

Studio De Bunschoter (Henk van der Schuur)

Druk

Drukkerij De Bunschoter, www.bunschoter.nl

40 JAAR GILDE, 30 JAAR GILDEBRIEF

Het Gilde bestaat 40 jaar. De eerste jaren onderhield men contact met de "Informatiën". In 1982 verscheen de eerste Gildebrief. In zwart-wit. In de loop der tijd onderging het uiterlijk veranderingen. Van zwart-wit naar full-colour zoals dat heet. Mede dankzij vormgever en drukker die meedachten hebben we nu de huidige verschijningsvorm.

1982

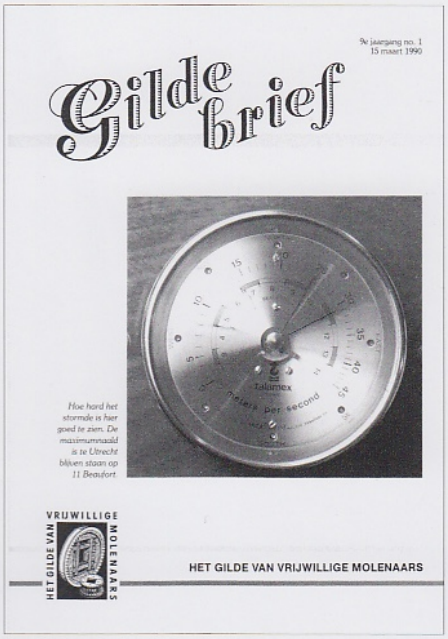

1990

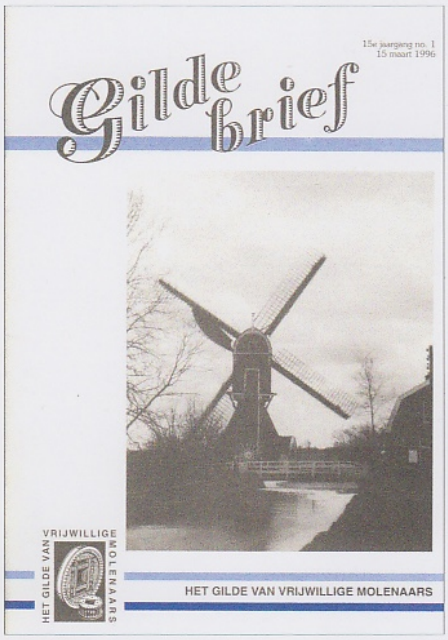

1996

1997

2001

2007

1972 **Het Gilde van Vrijwillige Molenaars** 2012

Opleiding voor wind- en watermolens